

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Katedra za arhivistiku i dokumentaristiku

Anja Mirić

**RAZVOJ ARHIVSKE SLUŽBE U
SOCIJALISTIČKOJ REPUBLICI HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Hrvoje Stančić, red. prof.

Neposredni voditelj: dr. sc. Jozo Ivanović, viši arhivist

Zagreb, lipanj 2018.

Sadržaj

I.	U
vod	1
II.	P
roblemi arhivske službe	1
III.	P
rikaz razvoja arhivske službe	4
III.I. Evidencija arhivske građe	7
III.II. Registrature i registraturna građa.....	9
III.III. Sređivanje, odabiranje i izlučivanje građe	11
III.IV. Osvrt na razvoj arhivske službe	14
III.V. Obrazovanje	15
III.VI. Vanjska služba	18
III.VII. Razgraničenje arhivske građe	20
IV.	Z
akoni	22
IV.I. Univerzalna zaštita arhivske građe	24
IV.II. Obaveznost arhivske službe na čitavom području Republike	25
IV.III. Arhivska građa čuva se u arhivima	25
IV.IV. Kompleksni karakter arhivskih ustanova.....	26
IV.V. Potpunost pravnog mehanizma zaštite arhivske građe.....	27
IV.VI. Novi Zakoni	29
V.	A
rhivi u SRH.....	31
V.I. Matični arhiv	31
V.II. Arhiv u Bjelovaru	33
V.III. Arhiv u Dubrovniku	34
V.IV. Arhiv u Gospiću	34
V.V. Arhiv u Karlovcu	34

V.VI. Arhiv u Osijeku	35
V.VII. Arhiv u Pazinu	36
V.VIII. Arhiv u Rijeci	36
V.IX. Arhiv u Sisku.....	37
V.X. Arhiv u Slavonskom Brodu	37
V.XI. Arhiv u Splitu	38
V.XII. Arhiv u Varaždinu	38
V.XIII. Arhiv u Zadru	39
V.XIV. Arhiv u Zagrebu	40
V.XV. Arhiv za historiju radničkog pokreta	40
VI.	Z
aključak	41
VII.	L
iteratura.....	43

I. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je povijesni prikaz organizacije i razvitka arhivske službe na području Narodne Republike Hrvatske, odnosno, od 1963. godine, Socijalističke Republike Hrvatske. Rad obuhvaća period od 1945. godine (koji uključuje ustavnu promjenu 1963. i formiranje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije te njenih političko-društvenih institucija, zakona i službi) do 1978. godine kada je donesen zadnji relevantan *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima*. Odabran je upravo taj period budući da su sve bitne promjene i odluke što se tiču organizacije arhivske službe tada već donesene i raspravljene, a današnji se Zakon u tom dijelu nije puno promijenio od onog donesenog 1978. godine te današnja arhivska služba osobitosti svoga ustroja i načina rada dobrim dijelom zahvaljuje nasljeđu iz razdoblja koje se obrađuje u ovom radu. Osim zakona i podzakonskih akata kojima se uređuju organizacija i način rada arhivske službe, obrađene su i rasprave i izvješća, dostupne u Arhivskom vjesniku i u literaturi o povijesti pojedinih arhiva, problemi s kojima se arhivska služba suočavala te formiranje najvažnijih arhivskih institucija u gradovima na području tadašnje Narodne, odnosno Socijalističke Republike Hrvatske.

„Preodgojiti čovjeka, da shvati vrijednost modernih spisa za nauku i da bi se u budućnosti pravilno odnosio prema napisanoj građi, bez obzira na njezin postupak i podrijetlo, to je stvar dugog i napornog rada mnogih generacija arhivista, to jest stvar budućnosti.“ (Nemeth, 1958:397)

II. Problemi arhivske službe

Na našem području razvoj modernih arhiva je bio spor i dugotrajan proces, zbog nedovoljnog stupnja političke autonomije te povijesne razjedinjenosti hrvatskih zemalja. Do Drugog svjetskog rata djelovali su Hrvatski državni arhiv, tada pod nazivom Kraljevski državni arhiv, čiji počeci sežu u 17. stoljeće, zatim Dubrovački arhiv te arhivi u Zadru i Zagrebu.

Nakon Drugog svjetskog rata počelo je organizirano planiranje i razvoj arhivske službe u Hrvatskoj, praćeno mnogobrojnim izazovima koje je trebalo riješiti kako bi se postigao moderni sustav arhivskih institucija. Izvan arhiva postojala je velika količina arhivskog i registraturnog gradiva dotadašnjih političko-administrativnih jedinica, sudova, društvenih, kulturnih i prosvjetnih organizacija, ustanova, zavoda i poduzeća iz razdoblja 1850.-

1945., koje više nije služilo prvotnoj svrsi te je često bivalo uništavano¹ samovoljom i neprofesionalnošću pojedinaca, zbog neprepoznavanja njegove vrijednosti te čestih promjena u upravno-političnom sistemu (usp. Nemeth 1958:393-394). Posljedica toga je gubitak velikog djela dokumentarnog materijala važnog za hrvatski povijesni, društveni i ekonomski razvitak. Nemeth navodi kako ne postoji kolektivna svijest naroda o prepoznavanju vrijednosti arhivske, a pogotovo registraturne građe koja je neophodna za povijesna istraživanja.

Budući da nije postojao nikakav pregled građe izvan arhiva, trebalo se što prije orijentirati na stvaranje evidencije, a posebno građe privrednog karaktera, građe u obiteljskim arhivima i zbirki arhivske građe koja je u privatnom posjedu (usp. 1958:395). Građu u privatnom vlasništvu trebalo je zakonom osigurati i zaštititi od oštećivanja i prodaje. Dio arhivskog gradiva je u prošlosti, pogotovo za vrijeme rata, bio odnesen iz Hrvatske u zemlje s kojima je ona bila politički povezana, primjerice u Austriju, Mađarsku i Italiju, stoga je trebalo pokrenuti akciju i potpisati sporazume o njegovom vraćanju.

M. Rastić navodi da je slaba sačuvanost građe uzrokovana ratnim uvjetima te nastojanjima okupatora i njegovih pomagača da uništi tragove svoje vladavine, a zbog poslijeratne nestašice sirovina za industriju, događala se prerada arhivske građe u tvornicama papira (usp. Rastić, 1971:140). Kao glavni problemi koji prethode uspostavi organizirane arhivske službe navode se, osim česte reorganizacije u vladajućim organima, „nedovoljan broj arhivskih ustanova, nerazvijenost arhivske službe, pomanjkanje arhivskog zakonodavstva, neznatan broj arhivskih radnika, bez jačih arhivskih tradicija... pomanjkanje jasne linije, centralističke težnje Državnog arhiva u Zagrebu“ (Nemeth, 1958:393).

Na području cijele Republike nakon rata postojalo je svega par arhiva koji nisu bili ni približno dovoljni za smještaj građe cijele zemlje, stoga je trebalo početi osnivati arhive i u ostalim većim gradovima u svim pokrajinama, tj. bivšim kotarevima. Arhivske cjeline bile su dezintegrirane u više ustanova te je to otežavalo njihovu zaštitu i korištenje. NR Hrvatska je bila jedina republika u sastavu FNR Jugoslavije koja još nije imala cjelovit arhivski zakon, a nisu se ni poštivali arhivski zakonski propisi saveznog karaktera, niti je bio uspostavljen

¹Smatra se da je uništeno 90% cjelokupnog arhivskog materijala.

nadzor nad registraturama, crkvenim i privatnim arhivima. (usp. 1958:394).Trebalo je naposljetku, osigurati i materijalne uvjete za financiranje rješavanja svih spomenutih problema.

Kao primjer navest ću stanje Državnog arhiva u Zagrebu 1957.: smještaj je nedostatan za prihvatanje velike količine građe s terena, nema dovoljno osoblja, slaba je organizacija poslovanja, nepostoji evidencija arhivskih fondova s opisom stanja i sredenosti, nije jasno utvrđena politika sređivanja niti postoje prioritetne liste sređivanja, nisu provedene mjere sigurnosne zaštite protiv požara, kao ni higijensko-tehničkih mjera, te je arhiv dodatno opterećen terenskom arhivskom službom koju vrši nad regionalnim arhivima (usp. Stulli 1963:278).

U izvješću Saveznog savjeta za naučni rad iz 1961. opisuju se izazovi s kojima se susretala arhivska služba od početka svog djelovanja pa idućih dva desetljeća: problem premišnog prostora koji ne zadovoljava higijensko-tehničke uvjete, te vršenje evidencije i sređivanja kojisu prvi preduvjet za daljnje korištenje arhivske građe za povijesna istraživanja. Naglašen je i problem zaostajanja u publiciranju historijskih izvora, te potreba izrade perspektivnog plana publiciranja arhivske građe, s težištem na osnovnim i najpotrebnijim izvorima (usp. Stulli 1962.a:365-366).

Čak i u dokumentu *Preporuka o zaštiti i čuvanju arhivsko-registrature građe u političkim i društvenim organizacijama*, koju je donio Savjet za kulturu NRH 11. XII. 1961., stoji: "Arhivska se građa uništava, prisvaja, veoma često loše smještava, nalazi se i po stanovima funkcionera, a u pravilu je ili potpuno nesređena, ili neznatno sređena. Ima i takvih primjera na područjima pojedinih kotareva, daje upravo 50% od anketiranih društvenih organizacija uništilo svoje arhive" (Tadin, 2001:47).

S. Ćosić u *Pregledu arhivskih fondova i zbirki* navodi da je „državni centralizam i politički poredak u socijalističkoj Jugoslaviji su ograničavali hrvatski suverenitet, a to se odrazilo i na arhivsku djelatnost“ (2006:XIX). Tek nakon osamostaljenja Republike Hrvatske arhivska je služba postala autonomna institucija, što podrazumijeva „objektivnu zaštitu i korištenje svjetske arhivske baštine“ tako da arhivi ne budu pod kontrolom ideologije.

Josip Kolanović navodi da se problem kontrole i nadzora očitovao u kadrovskoj politici zapošljavanja ljudi po političkoj liniji. Kontrola se vršila i u selektivnom pristupu gradivu, vrednovanju i odabiru prioriteta za obradu i čuvanje gradiva. „Na području bivše Jugoslavije takav pristup nije bio prisutan u arhivskoj teoriji, ali ga je nametala arhivska praksa... prednost se davala obradi arhivskoga gradiva koje je bilo značajno za narodnu revoluciju i početak izgradnje narodne vlasti. Pojedine vrste arhivskoga gradiva (ono koje sadrži podatke o socijalističkoj revoluciji, posebno o Drugom svjetskom ratu) obrađivane su do u pojedinosti, dok je tek u drugome redu bila obrada arhivskoga gradiva koje nije bilo svjedočanstvo o socijalističkom pokretu“ (Kolanović 1999:32).

Kao primjer Kolanović navodi *Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe* iz 1981., u kojem se navodi da se „registraturne cjeline što su nastale djelovanjem organa i organizacija NOB-a čuvaju neokrnjene i iz njih se ne vrši izlučivanje. Kod izlučivanja iz ostalih registraturnih cjelina ... treba sačuvati svu građu s podacima u kojima se u bilo kojem vidu odražava povijest radničkog pokreta, Saveza komunista Jugoslavije i NOB-a“ (1999:32).

III. Prikaz razvoja arhivske službe

Arhivi su ustanove koje prikupljaju, obrađuju, čuvaju i koriste arhivsko gradivo koje je od vrijednog značaja za društvo i državu, te time predstavljaju memoriju društva. Začetke razvoja moderne arhivske službe u NR Hrvatskoj možemo pratiti od pedesetih godina 20. stoljeća, kada se oblikuje mreža državnih arhiva, a tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina razvija se arhivsko zakonodavstvo te služba dobiva kulturno-znanstveno priznanje i postaje obaveznom djelatnošću.

Društvo arhivskih radnika NR Hrvatske osnovano je 7.XI.1954., ono mijenja naziv 1962. u Društvo arhivista NR Hrvatske, a promjenom statuta 1977. u Savez društava arhivskih radnika Hrvatske. Potaknulo je rješavanje najbitnijeg problema: stvaranja dobro organizirane mreže arhiva, a od samog osnutka sudjeluje i u stvaranju zakonodavstva. Zadaća mu je bila unaprjeđenje struke i osoblja, savjetovanje i pomoć u organiziranju službe, poticanje i pomaganje organiziranja i provođenja posebnog stručnog obrazovanja, poticanje svijesti o važnosti registraturnog i arhivskog gradiva, te njihova zaštita od uništavanja, razvoj kulturnog

i društvenog aspekta rada, održavanje veza sa srodnim organizacijama i znanstvenim ustanovama u zemlji i inozemstvu, te usklađivanje djelovanja arhiva(usp. Heđbeli 1999:321-2). Od izuzetne je važnosti bilo razvijanje međurepubličke i međunarodne suradnje s Italijom, Francuskom, Poljskom, Mađarskom i Čehoslovačkom, a sudjelovali su u radu Saveza društava arhivskih radnika Jugoslavije (usp. Srebrnić 1972:350).

Osim Društva, važnu ulogu odigrao je i Arhivski savjet NR Hrvatske, osnovan 22.IX.1956. odlukom Savjeta za kulturu i nauku, sjedanaest stručnih članova, a zadatak mu je bio da „raspravlja o stručnim i organizacionim problemima od općeg i šireg značenja za rad arhiva i da daje prijedloge za unapređenje rada arhivskih ustanova i arhivske službe u NR Hrvatskoj“ (Stulli 1958:580). Na prvoj sjednici 1956. raspravljalo se o dužnosti, zadacima i načinu rada Savjeta te o stvaranju mreže arhiva, na poticaj Društva. Na drugoj sjednici 1957. raspravljalo se o osnivanju arhiva temeljenjem na tadašnjem stanju i potrebama službe, a zaključci su proslijeđeni Savjetu za nauku i kulturu NR Hrvatske, kako bi se napokon krenulo u realizaciju zahtjeva.

Nemeth navodi da je „postignut sporazum, da se organizaciji naše arhivske službe pristupi s gledišta dekoncentracije, da se novi arhivi osnuju tamo, gdje su potrebe za to najveće, i da se postavljeni program ostvari u vremenskom razdoblju do 1958., što će sve dakako zavisiti o budžetskim mogućnostima“ (1958:402). Mreža arhiva uključivala je centralni državni arhiv u Zagrebu, tj. već postojeći državni arhiv u Zagrebu koji je prikupljao građu od značaja za cijelu zemlju te arhive za pojedina područja koji su prikupljali i obrađivali građu lokalnog i regionalnog karaktera. Svaki veći grad koji je od upravno-političke, gospodarsko i kulturne važnosti za Republiku trebao je imati svoj arhiv, a postojale su i posebne „zbirke arhivske građe“ kod raznih organa, ustanova i organizacija (usp. Stulli 1962.b:432). U Zagrebu, Rijeci, Zadru i Dubrovniku su postojeći arhivi bili dio novonastale mreže, a u Karlovcu, Sisku, Šibeniku, Slavonskom Brodu, Puli, Varaždinu, Osijeku, Bjelovaru, Splitu i Gospiću još nisu postojali arhivi, stoga su se tek trebali osnovati. Već do 1962. u Hrvatskoj djeluje trinaest arhiva. Odluke o osnivanju „sabirnih centara“, tj. ispostava donosile su lokalne vlasti i arhivi prema potrebi. Osim jednog centralnog i trinaest regionalnih arhiva, dio mreže činili su i manji zatvoreni historijski arhivi uža područja, poput arhiva u Hvaru i Samoboru, koji nisu primali novu građu, već su samo čuvali onu postojećugrađu. Postojali su i specijalni arhivi za

sabiranje građe jedne određene vrste, poput Arhiva za historiju radničkog pokreta u Zagrebu (usp. Stulli, 1958:580).

Raspravljalo se i o pitanju razgraničenja stvarne nadležnosti nad arhivima te je Arhivski savjet NR Hrvatske donio odluku da u nadležnost Republičkog arhiva uđu organi vlasti, ustanove i organizacije republičkog značenja, a u nadležnost regionalnih arhiva organi vlasti, ustanova i organizacija regionalnog značenja te onih kojima se ne može jasno odrediti njihov republički ili regionalni karakter. Odlučeno je da arhivska građa instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti izvan Zagreba ostane u regionalnim arhivima, a ona koja se nalazi u Zagrebu pripadala je Republičkom arhivu. Građa nastala radom prijašnjih političkih stranaka pohranjuje se u Republički arhiv (usp. Bačić, 1960.a:416, 426).

Na nekoliko savjetovanja vodila se rasprava oko teškog stanja arhivske građe u privrednim organizacijama te se razmišljalo o osnutku specijalnih arhiva za njihov smještaj, međutim Arhivski savjet i Savjet za kulturu NR Hrvatske zaključili su da ipak nema potrebe za time, već će postojeći arhivi vršiti nadzor i brigu, a nadležni narodni odbori i privredne organizacije pobrinut će se za financijsku pomoć (usp. Tadin, 2001:46). Kasnije je ova odluka potvrđena *Preporukom o čuvanju i zaštiti arhivsko-registraturne građe u privrednim organizacijama* (25.VII.1961.). Naime, nakon Drugog svjetskog rata na prostoru Jugoslavije počela je ubrzana industrijska revolucija, koja je izmijenila „ne samo privrednu, nego i čitavu političku, socijalnu i kulturnu strukturu našeg društva“ (Nemeth, 1958:395). U skladu s time, dolazi do velikog porasta privrednih poduzeća, ustanova i registratura, koje do tada nisu prikupljale i čuvale dokumente, stoga je trebalo zaštititi tu građu od vrijednosti za čitavu Republiku.

Preduvjet za provedbu efikasne arhivske službe bilo je osiguranje dovoljnog financiranja svih troškova, stoga su razvijeni kotari, ili više njih udruženih, lakše osnovali arhiv i osigurali adekvatan prostor nego npr. manji gradovi. Svi arhivi su sudjelovali, uz odobravanje Društva arhivskih radnika, u izradi perspektivnih planova radakojisu služili kao orijentir za plansko prikupljanje građe, utvrđivanje organizacije rada i potrebe osnovnih sredstava za rad. Prvi i najvažniji zadatak svakog arhiva bio je prikupljanje građe prilikom koje se izrađuje osnovni inventar i evidencije s kriterijima s obzirom na vrijeme, sadržaj, sačuvanost i način pohrane. U prvom redu trebalo je spašavati građu registratura koje su prestale s radom, a koja je bila

izložena propadanju. Od aktivnih registratura trebalo je preuzimati građukoja im više nije od koristi, a od interesa je za povijesna istraživanja. Donesena je odluka da se ne prenosi u druge arhiva građa koja se već nalazi u njima (usp. Vojnović 1960:540, 542).

Kolanović spominje važnost dr. Igor Karamana zbog doprinosa na restituciji gradiva iz Austrije, Mađarske, Italije i Njemačke, koje je za vrijeme okupacije odneseno, a 1948/9. bio je tajnik Komisije za restituciju. Zajedno s drugim stručnjacima započeo je intenzivan rad na prikupljanju podataka o arhivskome gradivu odnesenom iz Hrvatske za vrijeme Drugoga svjetskoga rata, kao i na rješavanju *Sporazuma o vraćanju kulturnih dobara iz Austrije* sklopljenom 1923. godine. Zalagao se za stvaranje restauratorske radionice u Državnom arhivu u Zagrebu (1957. godine je utemeljena u Arhivu JAZU) te otvaranje arhiva javnosti putem organiziranja izložbi i *Arhivskog tjedna*. Kao član Društva arhivskih radnika sudjelovao je u njihovim aktivnostima, i to u „organiziranju stručnih skupova, stvaranju temelja za obrazovanje arhivskih djelatnika, rješavanju osnovnih problema rada arhivskih ustanova i uspostavljanju prvih veza s inozemstvom...u Zagrebu 1957. godine organiziraose međunarodni sastanak direktora nacionalnih arhiva (*Table rondedes Archives*)“ (Kolanović 1995:289).

Važno je bilo i prvo sustavno prikupljanje građe s temom hrvatske povijesti, u organizaciji Vojnoistorijskog instituta i Arhiva Jugoslavije 1967. godine. Napravljene su mikrofilmske kopije građe, a 1968. Institut za izučavanje radničkog pokreta otkupio je od Arhiva u Washingtonu mikrofilmove oko 530.000 stranica njemačkih dokumenata koji se odnose na Jugoslaviju i Hrvatsku (usp. Rastić, 1971:146).

III.1. Evidencija arhivske građe

Evidencije, pregledi građe, inventari i dr. obavijesna pomagala izrađuju se za dvije osnovne namjere: omogućavanje korisnicima da na osnovi njih ostvare uvid u građu koja im je potrebna, te za potrebe planiranja rada arhiva, pronalaženja potrebne dokumentacije itd., a pomagala te vrste² nisu dostupna korisnicima. Informativno pomagalo je i pravnog karaktera, tj. on je imovnik arhiva (usp. Rastić, 1986:44).

²Lokacijski inventar.

Bačić navodi da je poslije Drugog svjetskog rata bilo par pokušaja da se evidentira registraturna i arhivska građa kod imatelja registratura, što su provodili Državni arhiv u Zagrebu, Rijeci i Splitu, međutim bili su slabo organizirani i s manje materijalnih sredstava te su rezultati bili nepotpuni i slabi (usp. Bačić, 1960.c:226).

U *Općem zakonu o državnim arhivima* 1950. propisuje se da ustanove, specijalni arhivi i drugi imatelji gradiva dostave nadležnom arhivu sumarni popis povijesno-arhivskog materijala koji se kod njih nalazi, međutim zakonom nije propisano objavljivanje podzakonskog akta koji bi utvrdio opseg, vrstu i sadržaj popisa povijesno-arhivskog materijala, te ne precizira obavezu normu o dostavi popisa i sadržaja građe arhivu (usp. Rastić, 1996:11). Prvi pomoćni dokument *Uputstvo o prikupljanju, čuvanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala* donesen je 1952. kako bi se zaustavilo uništavanje gradiva. Time su obvezani svi arhivi na vršenje nadzora nad svojim gradivom te na izradu popisa koji je bio dosta općenit, a sve je bilo dodatno otežano zbog nejasne definicije arhivskog i registraturnog gradiva.

Savjet arhiva NR Hrvatske odigrao je glavnu ulogu u formiranju obavijesnih pomagala, a još je 1957. je utvrdio dva osnovna zadatka sređivanja: stvaranje prioritetne liste fondova i zbirke te osnovno sređivanje svih važnijih fondova, izrada općeg inventara i vodiča kroz arhivsku građu Arhiva (usp. Stulli, 1963:284). Na poticaj Arhiva Hrvatske i njegovog ravnatelja Bernarda Stullija, početkom 60-ih godina prošlog stoljeća svi arhivi su počeli raditi sustavnu inventuru svog gradiva te provoditi evidentiranje stvaratelja i gradiva izvan arhiva. O temi se pisalo u stručnome časopisu *Arhivski vjesnik* i priručnicima iz arhivistike, a u njima se isticao nedostatak pravnoga okvira i jedinstvenih zakonskih propisa o sustavnim evidencijama (usp. Kuhar, 2017:236). U izvješćima i raspravama vodećih aktera akcije ističe se da je trebalo što prije izraditi popise, evidencije i informativna pomagala te je bilo bitno provesti što veću usklađenost svih ustanova u arhivskoj praksi. Pritom se vodilo računa o stanju službe, organizacije, stanja sređenosti fondova i zbirke te kadrovskih mogućnosti (usp. Stulli, 1960:498).

Arhivski savjet Hrvatske je 1960. donio prvo *Uputstvo o vođenju nekih evidencija arhivske građe i izradi naučno-informativnih pomagala*, kojeg je priredio Krešimir Nemeth te,

iakonikad nije objavljeno, razaslano je svim arhivskim ustanovama kao smjernica za rad. Ono je obvezalo sve arhive na vođenje općeg provizornog inventara, knjigu primljenog arhivskog gradiva, knjigu depozita, te na izradu kartoteke arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva, vodiča kroz arhiv, a *Uputstvo* je sadržavalo praktične detalje za njihovu izradu (usp. Nemeth, 1960:500). Uz njega su priloženi i obrasci kako bi rezultati bili unificirani.

S time su detaljno obrađeni zadaci svakog arhiva koje kasnije preuzima i *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima* iz 1962./5 te iz 1978. Važna stavka je da se Zakonom jasno utvrdilo što sve obuhvaća arhivska i registraturna građa, stoga je bilo olakšano i daljnje postupanje s istom. Savjet je donio 1963. drugo *Uputstvo o vođenju evidencija u arhivima* koje prenosi iste zadatke, a obvezalo je arhive i na dostavljanje Državnom arhivu u Zagrebu prijepisa općeg inventara građe, inventara fondova i zbirke vodiča, evidencije arhivske i registraturne građe izvan arhiva (usp. Rastić, 1996:14). Vodiči su bili važni jer su sadržavali objavljene podatke o sadržaju fondova i zbirke određenog arhiva, bez obzira na razinu njihove središtenosti. Kao glavni nedostatak spominje se neodređenost u opisivanju gradiva, gdje su imatelji bili previše slobodni u izradi popisa.

Ovdje ću još spomenuti i *Uputstvo za izdavanje dozvole za izvoz izvorne arhivske građe u inozemstvo i o razmjeni arhivske građe s inozemstvom* iz 1962., kojim se propisao način i postupak za izdavanje dozvole za izvoz građe u inozemstvo te način na koji imatelj mora opisati i popisati dotično gradivo. Dokument *Uputstvo o preuzimanju arhivske građe od građansko-pravnih osoba i građana* iz 1963. je propisao norme po kojima arhivi moraju matičnom arhivu dostaviti elementarnu evidenciju gradiva. Što se tiče imatelja crkvenih arhiva, *Uredbom o crkvenim arhivima* iz 1973. propisano je vođenje inventara i kartoteke gradiva te njegovo sređivanje i obrada. Navodi se da „arhivist sastavlja i dopunjuje inventar arhiva...da su Kaptoli dužni po jedan primjerak popisa arhivske građe dostaviti nadležnoj crkvenoj vlasti(...)a inventar arhiva sastavlja i dopunjuje župnik“ (Rastić, 1996:14).

Nakon završetka akcije evidentiranja stvaratelja i gradiva izvan arhiva te inventure gradiva u arhivima, objavljen je pregled *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SRH* (1984). Veliki doprinos tome dao je Josip Kolanović, a u njemu je obuhvaćeno 13 arhiva s 3 sabirna centra, 7 knjižnica, 30 muzeja, 10 jedinica HAZU, 14 centara, instituta i zavoda i 60 arhiva vjerskih zajednica (2006: XIV).

III.II. Registrature i registraturna građa

Registraturno gradivo jest arhivsko gradivo u nastajanju, a karakteriziraju ih iste metode i načela postupanja. Nakon Drugog svjetskog rata počele su se osnivati mnogobrojne ustanove koje su stvarale veliku količinu dokumenata. Inicijativu za popisivanje te građe pokrenuo je Državni arhiv u Zagrebu 1958., a već iduće godine je krenula akcija. Svrha evidentiranja građe bila je da se ustanovi njezina količina, smještaj i stanje, te su ti podaci biti osnova za daljnji rad arhivske službe u preuzimanju, čuvanju i zaštiti građe, te njenoj valorizaciji, odabiranju i izlučivanju. Evidencijom bi se i spriječilo nezakonito trgovanje arhivskom građom te njeno premještanje u inozemstvo (usp. Bačić: 1973:368).

U izvještajima koji opisuju provođenje akcije navodi se problem neadekvatnog smještaja dokumenata koji su izloženi propadanju, uništavanju ili predaji u industrijsku preradu. Građa koja se predavala arhivima nije bila sređena stoga se trošilo puno vremena na njihovo sređivanje u arhivima. Ona je bila neupotrebljiva i opterećivala je spremišni prostor jer se prije sređivanja nije moglo odrediti njeno uništenje (usp. Bačić, 1960.c:212). Kako bi se to spriječilo, važno je bilo osigurati zakonsku obavezu za institucije i organe na sređivanje i uništavanje građe u registraturama. Time se oslobađao prostor, građa je bila pristupačna i uporabiva, a industrija je brže dolazila do papirne sirovine.

Arhivski savjet donio je smjernice za provođenje akcije: Savjet za kulturu i nauku imenovao je kotarske povjerenike za popis svih registratura, Izvršno vijeće Sabora NRH je prosljedilo upute u kojima se objašnjava postupak evidencije, a sve registrature su morale ispuniti anketne formulare (usp. 1960.c:212). Arhivisu nakon primitka anketa sastavljali dvije kartoteke: Kartoteku organa vlasti, ustanova i organizacija i Kartoteku njihove građe. Kasnije je u Zakonu u čl. 17 određeno da imatelji arhivske i registraturne građe moraju dostaviti nadležnom arhivu popis građe koju posjeduju. Nadzor nad provođenjem akcije vršio je Državni arhiv u Zagrebu s komisijom od šest članova koja je organizirala akciju. Rezultati su u početku bili slabi i tijekom popisivanja bio je u velikom zaostajanju. Prioritet u preuzimanju imalaje arhivska građa nastala prije 1945., te ona koja je u statusu propadanja, a nakon toga dolazi na red građa nastala posije 1945 (1960.c:223). Vrijednost građe ovisio je o važnosti njenog stvaraoca u strukturi društva, stoga je na prvo mjesto dolazila građa republičkih organa uprav (usp. Bačić 1977:295). Važan moment tijekom akcije bilo je održavanje seminara za

radnike u registraturama, kako bi ih obrazovali po pitanju arhivskih propisa te podigli svijest o vrijednosti građe. Upućeni su i na mogućnost restauriranja i konzerviranja oštećene građe, te osiguranja prikladnog prostora (usp. Bačić 1973:371).

Doneseni Zakon u čl. 35 obvezuje sve arhivna vođenje evidencije o arhivskoj i registraturnoj građi koja se nalazi izvan arhiva, tj. u registraturama. U čl. 22 propisano je da imatelj utvrđuje rokove za odabiranje i izlučivanje građe u svojoj registraturi. Oni također utvrđuju, uz nadležnost arhiva, posebne liste s rokovima čuvanja građe (čl. 24), a čl. 27 obvezuje imatelje da općim aktom uredi čuvanje građe (usp. Bačić, 1979:331).

Uputstvo o vođenju evidencije u arhivima (1963.) je propisalo vođenje knjige primljene arhivske građe, knjige općeg inventara arhivske građe, knjige inventara za pojedini arhivski fond i zbirku, knjige depozita, matičnog lista arhivske i registraturne građe koja se nalazi izvan arhiva te vodič kroz arhivsku građu (usp. Bačić, 1963:250).

U Izvješću Arhivskog savjeta iz 1967. navodi se da je „rezultat ove akcije da arhivi danas imaju prilično uvida u građu i da je mogu držati pod svojim nadzorom, no nisu ni potpuno dovršene ni savršene i da ih valja neprestano i dalje dopunjavati i usavršavati“ (Bačić, 1967:135). Akcijom nije bila obuhvaćena građa u muzejima, knjižnicama, institutima, crkvenim ustanovama i organizacijama, zatim građa nastala radom pojedinih građana koji su ju čuvali, te građa u zbirkama arhivske građe. Stoga je odlučeno da se 1967. pristupi popisivanju navedene građe (usp. Bačić, 1973:368). Popisi su trebali sadržavati podatke o vrsti, sadržaju, porijeklu, starosti, količini građe te stupanj oštećenosti.

III.III. Sređivanje, odabiranje i izlučivanje građe

Zadatak sređivanja arhivskih fondova i zbirki uslijedio je nakon izrade općeg inventara, vodiča i evidencije arhivske i registraturne izvan arhiva. Drugi korak je bilo izrada prioritete liste sređivanja prema sadržaju saveznog i republičkog programa znanstveno-istraživačkog rada, tj. najveća pažnja je bila usmjerena sređivanju građe koja se koristila za istraživanja u narednom razdoblju. S time se krenulo u osnovno sređivanje, a potom i u drugu fazu detaljnog i konačnog sređivanja, a zadnji korak akcije obuhvaćao je izradu tematskih vodiča kroz arhivsku građu (usp. Stulli, 1962.a:369). Osim popisivanja bilo je i slučajeva prethodnog

sređivanja, besplatnog restauriranja i konzerviranja oštećene građe, te davanja imateljima kartonskih kutija za smještaj i zaštitu građe.

Valorizacija i kategorizacija su bitni instrumenti sistema zaštite, stoga je bilo potrebno utvrditi mjerila i kriterije vrednovanja po kojima se arhivska građa oblikovala iz cjelokupnog dokumentarnog materijala. „Valorizacija i kategorizacija služe arhivskoj službi zaštite samo za određivanje prioriteta priprema i provođenja zaštitnih mjera“ (Stulli 1970:468). One su prisutne u svim važnijim fazama obrade građe, a za njihovu provedbu trebalo je riješiti probleme s kojima se služba susretala, a koji su već spomenuti u ovom radu, te postaviti čvrsto temelje. Kriteriji valorizacije su, prema svjetskim primjerima: tvorac arhivske građe, vrijeme i mjesto njena postanka, stupanj sačuvanosti i sadržajna fizionomija, unikatnost i autentičnost, reprezentativnost i posebne vrijednosti (1970:477). Na temelju izvršene valorizacije provodio se postupak kategorizacije, tj. svrstavanje arhivske građe u kategorije: građa najvećeg nacionalnog značenja i vrijednosti, građa istaknute reprezentativnosti za nacionalnu arhivsku cjelinu, a posebne vrijednosti, građa od vrijednosti za šira područja istraživanja, tj. za makro-regije SRH, građa manje vrijednosti, od značenja za pojedine uže regije SRH, građa male i sporednije vrijednosti, za ilustraciju onoga što je bitno i tipično za društveni razvitak, te građa koja se nije čuvala u originalu već u reprodukcijama. Prvo se normiralo valorizaciju vezanu uz postupak odabiranja i izlučivanja registraturnog materijala, budući da je bilo od neposredne važnosti za razvitak službe, a Stulli ističe potrebu da se kod revizije arhivskog zakonodavstvabolje i temeljitije razradi, sistematizira i normirate komponente.

Prvi nacrt *Uputstva o odabiranju i izlučivanju* za SRH načinjen je 1962., a od tada je tokom godina načinjeno nekoliko varijanata toga nacrt. Prema podacima provedene ankete, prikazano je tadašnje nepovoljno stanje u registraturama, koje je nastalo kao posljedica velikog prirasta građe u registraturnim spremištima, te zbog nestručno i samovoljno provedenih izlučivanja. Glavni razlozi što su se izlučivanja malo provodila su nesređenost građe, nedostatak stručnog kadra i potrebnog iskustva, te specifičnost pojedinih vrsta građe (usp. Bačić, 1972:256). Stanje se u registraturama u 60-im godinama, unatoč svim nastojanjima arhivske službe, samo djelomično poboljšalo. Nedostatak suvremenijih propisa o odabiranju i izlučivanju također je za arhivske radnike bila permanentna poteškoća.

U preporuci sa *Savjetovanja o nekim problemima sakupljanja, čuvanja i obrade historijske građe NOR i revolucije*, održanog 1968. u Beogradu, istaknuto je: „Savjetovanje je istaklo važnost daljeg rada na prikupljanju i čuvanju memoarske građe koja je neophodna za još svestraniji i naučniji pristup historiji NOR i Revolucije“ (Rastić, 1971:146).

Arhivski savjet Jugoslavije je 1968. donio *Načela o jedinstvenom odabiranju i izlučivanju registraturne građe* koja su sadržavala liste građe s rokovima čuvanja. Zbog nedostatka arhivskog radnog kadra uređeno je da imatelji građe uz stručnu pomoć izrade liste registraturne građe. Arhiv Hrvatske je bio zadužen za vođenje akcije, međutim ona je tek djelomično izvršena. Zadatak mu je bio odrediti koji će imatelji izraditi, a koji neće posebnu listu svoje građe, jer to zakonom nije određeno (usp. Bačić, 1979:334).

U Zakonu iz 1978. stoji da „rokovе provođenja odabiranja radi izlučivanja odnosno trajnog čuvanja registraturne građe utvrđuje imatelj građe svojim općim aktom“ (čl. 22), a „posebne liste utvrđuju imatelji građe uz suglasnost nadležnog arhiva“ (čl. 23) (usp. Rastić, Rubčić, 1993:24). Kako bi se olakšalo donošenje posebnih lista, objavljena je, u skladu sa Zakonom, *Orijentacijska lista registraturne građe za općinske/gradske organe uprave*, kojoj je cilj zaštita građe nastale radom općinskih i gradskih organa uprave u razdoblju od 1958. do 1988. godine. Time je ostvaren temeljni preduvjet za redovito odabiranje i izlučivanje građe kojoj je istekao rok čuvanja i nema više uporabnu vrijednost. Lista je orijentacijska i ne primjenjuje se rutinski, jer svaka vrsta građe zahtijeva poseban pristup. Kriteriji vrednovanja proizlaze iz analize značenja građe, stoga građa koja predstavlja dokumentarni materijal od značenja za povijest, znanost, kulturu te za ostvarivanje prava građana ima predviđeno trajno čuvanje. Za građu koja nema takvu vrijednost predviđeni su u Listi rokovi čuvanja (usp. 1993:23).

Arhivski je savjet tek 1981. donio *Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe*, a 1985. je formirao stručnu Komisiju za izradu prijedloga provedbenog propisa za reguliranje vrednovanja stvaralaca arhivske građe i predaju arhivske odnosno registraturne građe arhivskim ustanovama (usp. Rastić, 1986:40). Komisija je trebala voditi računa o faktorima vrednovanja imatelja, stručnih radnikaimatelja, te vrednovanje građe imatelja. Prioritet građi izvan arhiva dan je sudovima, društveno-političkim organizacijama te samoupravnim interesnim zajednicama. Pojedine arhivske ustanove mogle su uvrstiti i imatelje koji stvaraju izuzetno značajnu građu za pojedinu regiju, a kriteriji za to su bili: značaj imaoca čijim je radom građa nastala, sadržaj građe, vrijeme i mjesto nastanka, pravna snaga, originalnost,

količina građe, vanjski izgled, stupanj sačuvanosti, fizičko stanje dokumenata i obim građe. Grupa A građe uvijek se prihvaćala u arhiv. Što se tiče Grupe B, građerelevantne za manje značajna istraživanja, ona se preuzimala po principu uzorka. U Grupi C je pripadala građa male i sporedne vrijednosti. Čl. 22. Zakona utvrđuje da „nadležni arhiv ustanovljuje čija se i koja registraturna građa neće odabrati i prenijeti u arhiv na čuvanje kao arhivska građa“ (1986:40). Za Grupu A imatelji bi trebali osigurati dovoljno stručnih radnika osposobljenih za navedene poslove, budući da je praksa pokazala da u registraturama rade radnici s nedovoljno znanja. Treća stavka je vrednovanje građe imatelja, a postojeća praksa pokazuje nejedinstvo u pristupu i realizaciji.

Postojeća praksa u vrednovanju građe pojedinih imatelja pokazuje nejedinstvo u pristupu i realizaciji. Zakon određuje da se „registraturna građa podloži redovnom odabiranju da bi se utvrdilo koji se njeni dijelovi mogu izlučiti, jer nemaju ili su izgubili svaku dokumentarnu vrijednost, a koji se dijelovi kao arhivska građa moraju trajno čuvati“ (1986:43). Imatelji iz Grupe A trebali su svake godine provoditi postupak odabiranja i izlučivanja. Prilikom preuzimanja građe izrađivalo se evidencijsko popisivanje građe te izvorna pomoćna knjige koja služi kao informativno pomagalo.

U čl. 15 se navodi daje građa nastala prije 15.V.1945. trebala odmah pri stupanju Zakona na snagu biti predana arhivima, a onagrađa koja je nastala nakon tog datuma se predavala arhivu u roku 3-30 godina sporazumno između arhiva i imatelja. Zakon je nalagao da arhivi primaju registraturnu građu, međutim problem je bio što najveći dio imatelja postupak odabiranja i izlučivanja nije provodio redovito i dobro, stoga je ona dolazila u arhiv nesređena (1986:43).

III.IV. Osvrt na razvoj arhivske službe

Što se tiče higijensko-tehničkih zaštitnih mjera postignut je veliki napredak do 70-ih godina. Usprkos dinamičnom razvitku arhivske službe, osjećale su se posljedice njene nerazvijenosti i dugotrajnog zanemarivanja objekta zaštite. U kratko vrijeme trebao se nadoknaditi i ubrzati proces formiranja arhivske službe i zakonodavstva. U izvješću iz 70-ih godina spominje se da „služba još nema dovoljno izgrađene i realizirane osnove za ravnomjerno i sistematičan razvitak“ (Stulli, 1969:355), a službaje na cijelom području Republike ostvarivala samo 50% zadataka.

Uzrok zaostajanju bila je nerazvijenost pojedinih područja Republike te nekih sektora njene osnovne djelatnosti, nedovoljna evidencija i prevelika količina arhivske građe na terenu, koja nije preuzeta u arhive, te nedostatak materijalnih sredstava (osiguravali su ih Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti i Republički fond za naučni rad) te manjak stručnog osoblja. Navodi se da je riješen smještaj za svega tri ustanove u Zadru, Sisku i Pazinu, od njih četrnaest (usp. 1969:360). Nedovoljna briga društveno-političkih zajednica i općinskih uprava, nepriznavanje važnosti službe, neriješeni organizacijski problemi, neadekvatan status službe u kulturnim djelatnostima, nezadovoljavajuća oprema arhivskih ustanova i fotolaboratorija koji su tek bili u začetku, uzrokovali su slabe rezultate mikrofilmskog snimanja građe (usp. 1969:360). Jedino je Državni arhiv u Zagrebu imao dovoljno opremljen fotolaboratorij te Laboratorij za konzervaciju i restauraciju arhivske građe (1961.), dok se u samo još dva grada radilo na tom području – u Zadru 1967. se otvara mali laboratorij, a u Splitu radionica ručne restauracije, što je bilo nedovoljno za stvarne potrebe službe.

Usprkos skromnim rezultatima, vidljiv je bio napredak službe te je dobro odrađen posao evidentiranja i sređivanja građe u društvenom vlasništvu, a što se tiče građe u građanskom vlasništvu vidljivo je zaostajanje. „Po vrijednosti arhivskih fondova i zbirki, koje čuva ili nadzire, arhivska je služba SRH daleko ispred svih na području SFRJ. Po prosječnoj stručnosti kadrova ona je, uz arhivsku službu SR Slovenije, vodeća u SFRJ. Isto vrijedi za racionalnost i funkcionalnost mreže ustanova, te za pojedinačna stručna i naučna ostvarenja. Ona je bila inicijator i dala je glavni doprinos u koncipiranju suvremenog arhivskog zakonodavstva u SFRJ“ (1969:363).

III.V. Obrazovanje

Obrazovanje arhivskih radnika isticao se kao važan zadatak zbog proširenja arhivske službe, a pogotovo nakon uništavanja velike količine gradiva, često zbog neprofesionalnosti kadrova i nepostojanja svijesti o važnosti arhivske građe. Glavni arhivski savjet Jugoslavije i Društvo arhivskih radnika NRH 1955. potaknuo je održavanje stručnih predavanja i tečajeva za radnike. Za usavršavanje struke i kontinuirano obrazovanje radnika važna su bila i stručna savjetovanja na kojima se raspravljalo o problemima struke i radilo na njenom unapređenju, a prvo takvo savjetovanje je održano 1956., na kojem je dogovoreno da arhivski radnici u

arhivima moraju biti podučeni samostalno rješavati arhivska pitanja na terenu, te obavljati poslove pretvorbe registraturnog u arhivsko gradivo(usp. Rastić, 1997:46).

Objavljivanje stručne literature isto bio je važan faktor u obrazovanju i razvitku struke, pa je stoga 1957. pokrenut *Vjesnik arhiva u NRH* koji, objavljuje kritički obrađeno arhivsko gradivo, inventare, kataloge, registre arhivistički obrađenih fondova, rasprave i studije iz arhivistike i ostalih pomoćnih povijesnih znanosti te iznimno rasprave i studije iz oblasti historiografije, ukoliko su u posebnoj vezi s nekim arhivskim fondom“ (Heđbeli, 1999:327). Pokretanje, 1958., godišnjaka *Arhivski vjesnik* te održavanje stručnih predavanja, savjetovanja i rasprava je bio pozitivan utjecaj za razvitak stručnog i obrazovnog rada. U časopisu su objavljivani radovi s područja arhivistike, pomoćnih povijesnih znanosti, informatike i srodnih disciplina, te radovi s temom povijesti institucija i organa uprave, gospodarstva, sudstva.³ Od 1984. izlaze *Posebna izdanja Arhivskog vjesnika*. Bačić navodi da „predavanja imaju svrhu da potaknu diskusije o stručnim arhivističkim pitanjima, da utvrde i unaprede principe stručnog rada u ustanovi, da potaknu stručne službenike na studij iz kojega mogu nastati sve bolji i kvalitetniji stručni i naučni prilozi za *Arhivski vjesnik* i druge publikacije“ (1959:555). Časopis *Arhivist* (1951.-1957.) bavio se temama arhivske teorije i prakse, donosio podatke o razvitku i radu arhiva u Hrvatskoj, objavljivao njihove inventare, te prenosio razvoj arhivistike u svijetu (usp. Karaman, 1958:548).

Društvo je sudjelovalo u izradi udžbenika iz arhivistike (1963.), a potpredsjednik Društva, Krešimir Nemeth značajan je zbog izrade kataloga arhiva Jugoslavije, jugoslavenskog terminološkog rječnika, vodiča izvora za povijest nacija, priručnika iz arhivistike i dr. On je bio i od 1976. član Odbora za privredne arhive, a obilazio je privredne arhive u Njemačkoj prikupljajući podatke o privrednim arhivima Jugoslavije i radeći na izradi međunarodnog priručnika na tu temu (usp. Kolanović, 1995:586). Društvo je sudjelovalo u izradi *Priručnika iz arhivistike* (1977.) i *Rječnika arhivske terminologije* (1972.) (usp. Heđbeli, 1999:327).

Kako bi olakšali postizanje usklađenosti zadataka te podučili radnike, donesene supreporuke o čuvanju arhivske i registraturne građe, proslijeđene svakom pojedinom organu vlasti, ustanovi, privrednoj i društvenoj organizaciji (usp. Stulli, 1960:497). U tijeku 1960. Državni arhiv u Zagrebu je organizirao prve seminare za predstavnike vanjskih službi svih arhivskih

³Stvaratelj, Nacionalni arhivski informacijski sustav:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3769>

ustanova, a financirao ih je Savjet za kulturu i nauku. Navodi se da postojeći kraći tečajevi za stručno usavršavanje radnika ne zadovoljavaju, organizacijski i programski, stvarne potrebe. Trebalo se organizirati suvremenije i ozbiljnije obrazovanje u vidu jednog stalnog tečaja za arhiviste te stručno usavršavanje za arhivske pomoćnike i osoblja zaduženog za restauraciju i konzervaciju, a komisiju za izradu nastavnog plana činili su Ivan Beuc, K. Nemeth i M. Zjačić (usp. 1960:497).

Problem je bio i nedostatak materijalne baze. U izvješću Državnog arhiva iz 1963. navodi se da se financiraju tečajevi za svjetske jezike van ustanove, za latinski jezik, vode se seminari za radnike regionalnih arhiva te se oni primaju na stručno usavršavanje u Državni arhiv, a obavljaju se i instrukcije na terenu. Pokušalo se, uz podršku Savjeta za kulturu, s uvođenjem postdiplomskog studija arhivistike na Filozofskom fakultetu, no zbog premalog broja prijavljenih, nije se uspjelo realizirati (usp. Stulli, 1963:282). Kao primjer navest ću sedmogodišnji plan Državnog arhiva u Zagrebu iz 1964. u kojem se ističu zadaci zapošljavanja stručnih radnika te obavljanje stručnog usavršavanja radnika svih arhiva u SRH. Stulli navodi da je obrazovanje „stalna briga za osposobljavanje svakog člana radne zajednice za što aktivnije učešće u upravljanju ustanovom, radi što potpunije provedbe suštine samoupravljanja“ (usp. 1963:283).

U Državnom arhivu je 1968. održan tromjesečni tečaj koji je imao znatan utjecaj, a sadržavao je program predavanja povijesnih pomoćnih znanosti, arhivistike, povijesti institucija, propisi o arhivima te latinski jezik, a struktura programa bi bila osnovna za daljnje proširivanje obrazovanja (usp. Rastić, 1997:48). Stulli za razdoblje plana od 1971.-1975. ističe nužnost organiziranja obrazovanja u području arhivistike, PPZ, tekstologije, povijesti institucija, dokumentaciono-informativne službe, konzervacije i restauracije arhivskog gradiva, moderne tehnike arhivskog poslovanja – putem tečajeva, seminara i prakse u zemlji i inozemstvu, budući da se one zbilja nedovoljno izvode na fakultetima, a radnike su slali na specijalističke tečajeve za obradu posebne vrste gradiva.

U Hrvatskoj sve do 1971. nije postojalo organizirano obrazovanje za arhiviste. Do tada su arhivisti bili priučeni stručnjaci koji su izučavali rad u samom arhivu te su se ponekad organizirali tečajevi za obrazovanje radnika. Arhivisti su potrebni ne samo u arhivima, već i u registraturama (privrednim, upravnim, sudskim). 70-ih godina je u okviru Centra za studij bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu organiziran studij arhivistike na trećoj godini fakulteta, a 80-ih se godina gasi, te se na Fakultetu

organizacije i informatike u Varaždinu u okviru postdiplomskog studija iz informatičkih znanosti organizira smjer arhivistika, istog programa. U Zadru na Filozofskom fakultetu organiziran je 1971. postdiplomski studij pomoćnih povijesnih znanosti, kojeg su većinom upisivali arhivski radnici (usp. 1997:51).

Što se tiče srednje stručne spreme, u *Zakonu o srednjem obrazovanju* (1976.) u SR Hrvatskoj uvode se „znanstvene discipline koje se bave proučavanjem informacija, te obradom i čuvanjem dokumenata na kojima su sadržaji tih obavijesti pohranjeni a to su: informatika, dokumentacija, bibliotekarstvo, arhivistika“ (Kolarević-Kovačić, 1979:441). Na osnovitoga Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu donosi rješenje 1978. kojim se odobrava Obrazovanom centru za kulturu i umjetnost u Zagrebu obrazovanje, između ostalih, za stručni radnik arhivist. Istim rješenjem odobren je i Nastavni plan i program za odgoj i obrazovanje kadrova u INDOK djelatnosti. Za visoku stručnu spremu drugog stupnja fakultetske organizirao se na Filozofskom fakultetu u Zadru 1978. smjer arhivistike za diplomirane stručnjake odn. studente povijesti, povijesti umjetnosti, prava, ekonomije, politologije te dr. Program izobrazbe arhivista VSS za povijest, arheologiju i povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu usvojen je 1980. (usp. Rastić, 1997:52).

Mogućnost studiranja arhivistike u Hrvatskoj pojavljuje se na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u akademskoj godini 1986./7. Tada je to bio smjer Arhivistika u okviru Studija informatologije koji se birao kao jedan od četiriju smjerova prilikom upisa treće godine četverogodišnjega studija na tadašnjem Odsjeku za informacijske znanosti (usp. Stančić, 2017:37). J. Kolanović se ističe kao važan akter u razvoju arhivistike, djelovao je kao ravnatelj HDA, a sudjelovao je i u izradi spomenutog programa studija.

III.VI. Vanjska služba

Nadzor nad radom arhiva, tj. uspostava središnje službe zadužene za provođenje politike u arhivskoj praksi je također bilo bitno uspostaviti. Nemeth navodi da ta služba nije bila „inspektorska“, u birokratskom smislu riječi, nego „instruktorska“ s ciljem da se postigne ujednačenje metoda i unapređenje rada u arhivima (usp. 1958:406).

Budući da je nakon rata 1945. postojalo samo četiri arhiva bez formirane vanjske službe, uglavnom su arhivski radnici na svoju ruku vršili zaštitu građe od uništenja, te ovisno o

raspoloživom prostoru, preuzimali je u arhive. Arhivski savjet kao savjetodavno tijelo Savjeta za nauku i kulturu NRH je bio prvi i jedini organ koji, međutim, nije imao nadležnost, no mogao je utjecati na odluke u arhivskoj struci. Savjet je krajem 1959. donio odluku da se u sklopu svih postojećih arhiva osnuju referade za vanjsku arhivsku službu sa jednim zaposlenikom u svakoj te da se svim radnicima održe seminari u Državnom arhivu u Zagrebu u toku 1960. (usp. Bačić, 1960.b:544).

Najvažnije je prvo bilo formirati i obrazovati stručne arhivske radnike, budući da u to vrijeme još nije postojao jedinstveni obrazovni program za arhiviste. Državnom arhivu je povjerena izrada programa za obrazovanje te koncepcija rada službe. Osim kraćih seminara, obrazovanje se vršilo i prilikom posjeta regionalnim arhivima, a stručni radnici iz tih arhiva su polagali praksu u republičkom arhivu. Osnivanjem devet regionalnih arhiva do 1961. u njima se počela odmah formirati vanjska služba, a do tada je u starijim arhivima bila već osnovana i započela radom (usp. Bačić, 1975:402).

Navodi se da je za socijalističko uređenje formiranje vanjske službe izuzetno bilo važno budući da je većina arhivske i registraturne građe društveno vlasništvo, no služba je imala ovlasti i nad građom u građanskom vlasništvu. „Vanjsku službu je trebalo osnovati radi osiguranja i sačuvanja novije arhivske i registraturne građe, koja svjedoči o zbivanjima u razdoblju drugog svjetskog rata i revolucije, te sadrži podatke o nastajanju i formiranju novog socijalističkog društva“ (1975:401).

Bačić podrobno navodi zadatke vanjske arhivske službe, kao što je nadzor nad registraturnom i arhivskom građom izvan arhivskih ustanova i njenazaštita, posjećivanje registratura i otklanjanje postojećih nepravilnosti u njihovom radu, posjećivanje muzeja, biblioteka i instituta, evidentiranje i nadzor njihove građete poticanje njihove suradnje. Služba je također pronalazila arhivsku građu u privatnom posjedu te vodila evidenciju njezinih posjednika, kartoteku građe izvan arhiva, evidenciju građe stranog porijekla u registraturama, evidenciju građe koju treba preuzeti arhiv, popis registratura organa vlasni, ustanova i organizacija (usp. 1960.b:546). Vanjska služba surađivala je s radnicima u registraturama, budući daje sredeost i zaštita građe zavisila prvenstveno o njima, stoga su trebali biti stručno obrazovani po pitanju arhivskih propisa i vrijednosti građe. Ona je vodila i postupak izlučivanja registraturne građe kod imatelja registratura, sastavljala komisiju za izlučivanje i nadzirala ju, izrađivala popis potencijalne građe za uništavanje te izdavala odobrenja za predaju nepotrebne građe u

industrijsku preradu, a provodila je i poslove odabiranja vrijedne građe za čuvanje. Izvršavala je i poslove oko preuzimanja arhivske građe u arhivsko spremište zbog npr. prestanka rada tvorca građe, isteklih rokova čuvanja izvan arhivske ustanove, otkupa, depozita, poklona ili napuštene građe.

Vanjska služba bila je izuzetno bitan faktor za organizaciju arhivske prakse, a njena važnost se očitovala u zadatku da „bude pomoć ustanovama u rješavanju problema na terenu, razvijanju i unapređivanju rada, da pomogne organizaciji i razvoju novih ustanova, pruža stručne savjete, razmatra rad i stanje arhiva te da li se sprovode zakonske odredbe i propisi“ (Stulli, 1959:553). Poslovi vanjske službe su 1962., tj. 1965. i zakonom propisani.

U analizi rada vanjske službe iz 1975. stoji da su poduzete mjere zbog složenosti prakse samo djelomično ostvarene. Problem je manjak stručnog kadra, naime, nedovoljan je broj od trinaest radnika u svih četrnaest arhivskih ustanova (dva radnika u Arhivu Hrvatske zaposlena), a navodi se i nezainteresiranost stupanja u arhivsku djelatnost. Navodi se da se posjećivanje registratura ne izvršava redovito, a zapisnike radnici ne vode temeljito, te se samo u manjem broju arhiva vode sve potrebne evidencije, što predstavlja neizvršenu zakonsku obavezu (čl. 35 navodi obavezu evidencije građe u registraturama). Prilikom posjete imateljima građe popisi su vršeni sumarno, oni su često netočni i nepotpuni. Odabiranje i izlučivanje građe u registraturama se nije vršilo redovito te samo kod nekoliko arhiva broj izlučene građe je zadovoljavajući (usp. Bačić, 1975:405).

III.VII. Razgraničenje arhivske građe

Uzroci problema razgraničenja arhivske građe između arhiva, muzeja, knjižnica i znanstvenih ustanova su: povijesni, poput ratova, administrativno-teritorijalnih promjena, revolucija itd., ali i poštivanje arhivskih načela poput cjelovitosti i poštivanja organskih cjelina gradiva zbog lakšeg korištenja gradiva. Dotične ustanove došle su do te građe prvenstveno prikupljanjem, a u vrlo malo slučajeva poklonom i otkupom. Muzeji su najzaslužniji za očuvanje arhivske građe budući da su ju prikupljali i čuvali dok još arhivskih ustanova nije bilo na određenim područjima. Međutim, ta građa je najosjetljivija za propadanje jer je izložbeno izložena. Čak i kada su postojale na određenom području specijalizirane ustanove, tj. i muzeji, arhivi i knjižnice, one često nisu pravilno razgraničavale svoju stvarnu nadležnost.

60-ih godina dolazi do razvoja arhivske, muzejske i knjižničarske službe do te sukladno tome i do potrebe razgraničenja njihove stvarne nadležnosti. U prošlosti su one često, zbog nejednakog razvita, vršile kompleksnu arhivsko-knjižničnu-muzejsku funkciju, a razlog tome leži u „nedovoljnoj brizi za ovaj sektor kulturnog života, zatim u pomanjkanju odgovarajućih organizacionih mjera te u nespremnosti odgovornih pojedinaca da se odreknu kompleksnog karaktera svojih ustanova, cijeneći da time pridonose njihovom značaju“ (Rastić, Zatezalo, 1989:78). Spoj arhiva i muzeja ostvarivao se i kroz memorijalne centre NOB-a.

Razgraničavanje građe je važno za pravilan rad i funkcioniranje arhiva. Organske cjeline građe su nužne za kvalitetniju obradu i sređivanje te omogućavanje pristupačnosti građe za njezinu primarnu funkciju – korištenje i istraživanje. Stoga je Savjet za kulturu i nauku NR Hrvatske donio *Preporuku o razgraničenju građe između arhiva, biblioteka i muzeja* (19.IV.1960.), koja je rezultat mnogobrojnih rasprava. Utvrđeno je da „biblioteke sakupljaju rukopise iz oblasti književnosti, umjetnosti i nauke, osim iz oblasti povijesne znanosti, muzeji sakupljaju rukopisne ostavštine muzejskih i naučnih radnika za svoje operativne potrebe, dok znanstvene ustanove mogu izuzetno imati muzejske i arhivske zbirke iz oblasti književnosti, umjetnosti i znanosti“ (1989:78). *Pravilnikom o registraciji arhiva i evidenciji zbirki arhivske građe* iz 1962. sve ustanove su bile obvezane registrirati svoje gradivo. Savjet izrađuje nacrt *Uputstva o podjeli poslova čuvanja arhivske građe između arhiva, biblioteka, muzeja i znanstvenih ustanova* (1963.), međutim on nikad nije stupio na snagu.

Doneseni Zakoni za kulturne djelatnosti iz 1965. godine određuju da „arhivi sakupljaju i obrađuju arhivsku građu, biblioteke knjige i bibliotečni materijal, a muzeji predmete i zbirke predmeta, tj. muzejsku građu“ (1989:79), a u procesu usuglašavanja Zakona do 1978. te odredbe se nisu promijenile. Navodi se da se starije znanstvene ustanove koje su prikupile i sredile veliki dio arhivskog materijala, kao npr. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, moraju posebno voditi prilikom razgraničenja građe.

Međutim, stvarna situacija nije odgovarala donesenim propisima i zakonima, a kao primjer dovoljno govori anketa iz 1970. koja pokazuje da je građa iz osam arhiva smještena u dvadeset muzeja, šest biblioteka i pet znanstvenih ustanova, a samo tri ustanove su registrirale arhivske zbirke. U muzejskim ustanovama građa je slabo sređena i općenito tek popisana, dok je u znanstvenim ustanovama i knjižnicama poprilično sređena, predmetno popisana, a samo u

knjižnicama je dostupna javnosti, dok se u ostalim ustanovama koristi interno (usp. 1989:80). Navodi se da se tijekom 60-ih, 70-ih i 80-ih godina radilo na razgraničenju arhivskih fondova između Arhiva Hrvatske i HA u Osijeku, Karlovcu, Slavonskoj Požegi i Zagrebu, te između HA Rijeke i Pazina, no bez značajnijih rezultata. Unatoč stručnim savjetovanjima, raspravama, pa čak i formiranju posebne Komisije u Savezu društava arhivskih radnika Hrvatske i Arhivskog savjeta Hrvatske, sva nastojanja ostala su bez rezultata (usp. 1989:83). Navela bih da je objavljivanjem knjige *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ*, te posebno vodiča za SR Hrvatsku, napravljen ipak prvi veliki korak u rješavanju ovog problema.

Problemi s kojima su se ustanove susretale, ocrta neprecizno definiranje knjižnične građe: tiskane i na drugi način umnožene publikacije, rukopisi, audio-vizualni materijal i sl. (usp. 1989:80), koja se često ne može razlikovati od arhivske građe (*Zakon o bibliotekama* 1973.). Najznačajnije obilježje arhivske građenjina je izravna veza sa stvarateljem te je ona unikatna, dok joj je kulturna vrijednost sekundarna. Knjižnična građa je stvorena prvenstveno za kulturne svrhe, a u muzejima se čuvaju zbirke predmeta dobivene kupnjom, darom ili zamjenom. Međutim, i arhivi posjeduju arhivske zbirke, a razgraničenje između njih i muzejskih je riješeno slijedećim odlukama: u arhivske zbirke ulazi registraturna građa koja se čuva zbog specifičnog oblika (isprave, planovi, nacrti i karte), manje zbirke arhivske građe neutvrđene provenijencije, zatim zbirke pečata povezane s arhivskom građom, a ukoliko nije onda pripada u muzej. Slike grbova, otiske pečata, novac, medalje, novine i sl. građa pripada arhivima ako je potrebna za razumijevanje arhivskih fondova, ukoliko je situacija obratna onda sva ostala građa pripada muzejima i knjižnicama (usp. 1989:82).

Razgraničenje građe ne podrazumijeva samo njenu razmjenu zbog očuvanja organskih cjelina, već je važan faktor suradnje među različitim institucijama kako bi se kulturnom blagu omogućilo najkvalitetnije sređivanje i očuvanje. Metode rada i postupanja s građom se razlikuju, ovisno o instituciji. Name, knjižnice i muzeji percipiraju i obrađuju materijal pojedinačno, što ne odgovara arhivskoj praksi jer razbija organske cjeline (usp. 1989:84).

Najracionalniji prijedlog razgraničenja dao je autor M. Rastić: prvo se trebala izvršiti razmjena građe među arhivima prema njihovoj nadležnosti, a potom između arhiva i ostalih institucija. Prioritetna je bila ugrožena građa i ona koja se zbog nesređenosti nije mogla koristiti. Potom se rješavalo pitanje arhivske građe izložene u muzejima te se vršila zaštita od propadanja i štetnih utjecaja, adalje se poduzimala razmjena građe prema potrebama.

IV. Zakoni

Prvi doneseni zakon, *Opći zakon o državnim arhivima* iz 1950., vrijedio je za cijelo područje Jugoslavije. Tim zakonom bilo je predviđeno objavljivanje nekoliko provedbenih propisa, no 1952. je doneseno samo *Uputstvo o prikupljanju, čuvanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala*. Budući da je arhivska praksa bila tek u začetku, uputstvom se nije uspjelo riješiti složenu problematiku odabiranja i izlučivanja (usp. Bačić, 1972:256). Međutim, bilo od velike koristi i primjenjivalo se čak 20-ak godina u republikama koje nisu imale srodan propis. Njime je navedeno, u dvadeset dvije točke, koja građu se može uništiti, a vrijednost mu je što je bilo prvo tog tipa na našem području (usp. Bačić, 1979:332). Uslijedilaje izrada ostalih propisa koji su „upućivali na trend sustavnoga načina rada i uloge arhiva u društvu“, a njihova je svrha elementarna zaštita gradiva te „tehničko i organizacijsko normiranje načina rada arhivske službe“ (Ivanović, 2017:10). To su *Uputstvo o vršenju instruktorske službe za arhive u NR Hrvatskoj* (8.VII.1958.), *Uputstvo o vođenju nekih evidencija arhivske građe i izradi naučno informativnih pomagala* (1959. usvojen na sjednici Arhivskog savjeta, nikad objavljen), *Preporuka za razgraničenje građe između arhiva, biblioteka i muzeja* (19.IV.1960.), *Preporuka o čuvanju i zaštiti arhivskoregistraturne građe u privrednim organizacijama* (25. VII. 1961.), *Preporuka o zaštiti i čuvanju arhivsko-registraturne građe u političkim i društvenim organizacijama* (2.XII.1961.).

Kako bi se ostvario koncept integrirane arhivske službe, osim navedenih propisa, bilo je nužno početi s radom na republičkom zakonu za SR Hrvatsku te s kojim bi se ostvarilo zadovoljavajuće arhivsko zakonodavstvo. Zahvaljujući aktivnosti Arhivskog savjeta započela je akcija imenovanjem posebne komisije (B. Stulli, M. Mrkalj, I. Beuc, M. Andrić i B. Vojnović) koja je sastavila nacrt novog zakona, koji je zatim prošao kroz niz faza uređivanja prema mišljenjima svih arhivskih ustanovama te zainteresiranim državnim organima i organizacijama (usp. Stulli, 1962:432). Konačni nacrt zakonskog tekstapodnesen je republičkom Savjetu za kulturu 1962. te je prihvaćen i upućen Sekretarijatu za zakonodavstvo Izvršnog vijeća Sabora na objavljivanje. Time je SRH prvi puta dobila razrađene zakonske norme za arhivsku djelatnost (*Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima*, NN 18.X.1962.).

Osim toga, uređeni su i objavljeni propisi iz zakona: *Uputstvo o vođenju evidencije u arhivima* (NN 21.II.1963.), *Uputstvo o preuzimanju arhivske građe od građansko-pravnih-*

osoba i građana(NN 17.I.1963.), Odluka o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu(27.VI.1963.) (usp. 1962:433).U vezi izvoza arhivskog gradiva doneseno je Uputstvo za izdavanje dozvole za izvoz izvorne arhivske građe u inozemstvi o razmjeni arhivske građe s inozemstvom (1962.). U vezi preuzimanja građe iz privatnog vlasništva doneseno je Uputstvo o preuzimanju arhivske građe od građanskopravnih osoba i građana (1963.).

Godine 1963. donesen je novi ustav savezničkog i republičkog karaktera, stoga je trebalo uskladiti zakon s novim promjenama te je 1964. donesen *Opći zakon o arhivskoj građi, Zakon o Arhivskom Savjetu Jugoslavije, Osnovni zakon o ustanovama*, te novi propisi o republičkoj upravi (usp. Stulli, 1965:341). Novi zakon, usklađen s prethodnim propisima i zakonima, objavljen je kao *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima* (NN 29.VII.1965.), a uskoro i prečišćeni tekst. Zakon se sastoji od poglavlja *Opće odredbe* (čl. 1-12), *Arhivska i registraturna građa* (čl. 13—31), *Organi za zaštitu arhivske građe* (čl. 32-46), *Upravljanje arhivima* (čl. 47-55) i *Arhivski savjet* (čl. 56-60).

B. Stulli imao je presudan utjecaj na koncipiranje arhivskog zakonodavstva jer su njegovi teoretski radovi u kojima objašnjava misli i stavove određenog perioda, poslužile kao osnova za normiranje zaštite arhivske građe (usp. Rastić, 1987:28).Zakon obuhvaća osnovne principe arhivske službe: univerzalna zaštita arhivske građe, obaveznost arhivske službe na čitavom području Republike, princip: „Arhivska građa čuva se u arhivima“, kompleksni karakter arhivskih ustanova i potpunost pravnog mehanizma „zaštite arhivske građe“ (usp. Stulli, 1965:342), što će detaljnije biti objašnjeno u nastavku.

„Temelji hrvatskog arhivskog zakonodavstva odražavaju praksu modernog arhivskog zakonodavstva u svijetu u vrijeme kada je nastao hrvatski arhivski zakon, izuzmu li se posebnosti koje su bile odraz političkog sustava“ (Kolanović, 1994:51).

IV.I. Univerzalna zaštita arhivske građe

Princip univerzalne zaštite stvoren je mnogobrojnim raspravama i preciziranjem objekta zaštite, a obuhvaća važnu zaštitu arhivske i registraturne građe, tj. arhivsku građu u nastajanju, koja je važna kao izvor za arhivsku građu (čl. 3). Zakonom iz 1950. nije bilo jasno definirano arhivsko i registraturno gradivo, već se koristi nejasan i dvosmislen termin „povijesno-arhivski materijal“ (usp. Rastić, 1996:10).

Novim zakonom definirana je arhivska građa (čl. 1) te registraturna (čl. 2) koja je „nastala radom organa unutrašnjih poslova i narodne obrane“ (usp. Stulli, 1965:343), kod njih se čuva te je posebnim propisima regulirana njena zaštita (st. 2 čl. 13). Objekt zaštite mora biti zaštićen zakonom, „bez obzira u čijem je vlasništvu i kod koga se nalaze, kao i bez obzira jesu li evidentirani ili registrirani“ (čl. 4). Univerzalna zaštita podrazumijeva princip integralnosti građe koja se definira kao cjelina koja se ne smije dijeliti (čl. 5). Princip univerzalnosti ima socijalni karakter koji se očituje u definiciji same svrhe zaštite – „da se trajnim čuvanjem spriječi njezino oštećivanje, nestanak i uništenje i time omogući, da koristi potrebama zajednice“ (1965:343).

Budući da arhivi predstavljaju društvenu zajednicu, oni vrše temeljnu kulturno-obrazovnu funkciju (čl. 33 i 34). Kako bi se ostvarila što bolja zaštita građe zakon propisuje suradnju arhiva i imatelja građe sa društvenim zajednicama i državnim organima. Međutim, arhivi su primarni nosioci službe zaštite arhivske građe (čl. 8) te bi trebali voditi „foto i mikro-filmsku, restauratorsku i konzervatorsku službu“ (čl. 32). Uspostava dokumentaciono-informativnog centra je obavezna zbog evidencije građe u arhivu i izvan njega na području teritorijalne nadležnosti arhivske ustanove (čl. 35).

Ovo su primarna načela univerzalnosti, zastupljena i u arhivskom zakonodavstvu u ostatku svijeta, međutim u SRH se „očituje i niz osebujnih vidova, kojih drugdje nema, odnosno, koji drugdje nisu na takav način i u tolikom stepenu naglašeni kao zakonska norma. A to su: širina sektora arhivske građe kao društvene imovine; apsolutno poštivanje principa integralnosti arhivskih fondova i zbirki; obaveznost arhivske službe na čitavom državnom području; šire angažiranje društvenih organa i faktora, te aktivizacija općedruštvene brige, dosljedno općem društveno-političkom razvoju naše zemlje; obavezna izrada osnovnih evidencija u svim

arhivskim ustanovama, za cjelokupnu građu, arhivsku i registraturnu, u arhivu i van arhiva, kao i obavezno formiranje dokumentaciono-informativnog centra za evidenciju građe s područja čitave Republike“ (1965:348).

IV.II. Obaveznost arhivske službe na čitavom području Republike

Što se drugog načela tiče, obaveznost arhivske službe na čitavom području Republike (čl. 9) je važna jer je u prošlosti jako puno vrijedne građe na terenu propalo zbog nepostojanja funkcionalne mreže arhiva, što se ovim zakonom osigurava od ponavljanja. Ona osigurava zaštitu građe čak i u slučaju ukidanja ustanove u kojoj je ona pohranjena, a općinska skupština je dužna „osigurati trajno i nesmetano obavljanje djelatnosti“ (1965:348). Djelatnost arhiva je od posebnog društvenog interesa jer skrbi o građi koja predstavlja društvo u cjelini. Čl. 39 propisuje da „regionalne arhive osnivaju društveno-političke zajednice prema prijedlogu Arhivskog savjeta Hrvatske o organizaciji arhivske službe u Republici“. Nadalje, propisuju se uvjeti za osnivanje arhiva: financijska sredstva, stručno radno osoblje, adekvatne prostorije i oprema za smještaj građe.

IV.III. Arhivska građa čuva se u arhivima

„Arhivi su specijalizirane stručne ustanove, posebno kvalificirane za zaštitu, čuvanje, konzervaciju i restauraciju, arhivističku obradu i davanje na korištenje arhivske građe“ (čl. 13). Registraturna građa se predaje u arhiv gdje ostvaruje potpunu zaštitu. Ovaj princip je donesen budući da je uspješna zaštita građe bitno olakšana u slučaju koncentracije građe u arhivskim ustanovama, te u slučaju jedinstvenog sistema stručne obrade i korištenja građe. Osim toga arhivi su najpouzdaniji u osiguravanju građe jer ih zakon obvezuje na izradu evidencija, inventara te ostalih načela bitnih za zaštitu građe.

Dakako, postoji par izuzetaka poput građe nastale radom organa unutrašnjih poslova i narodne odbrane koja se čuva kod tih organa (čl. 13), ali se regulira dodatno posebnim propisima. Arhivsko gradivo nastalo radom Saveza komunista Hrvatske bilo je izuzeto od općega nadzora arhivske službe, odnosno ostalo je u nadležnosti partijskih tijela koja su odlučivala o predaji iste u arhiv, a također i gradivo "narodne obrane" i Sekretarijata za unutarnje poslove (čl. 13), (usp. Kolanović, 1994:50).

„Izuzetno arhivska građa može se čuvati kao zbirka arhivske građe i kod drugih državnih organa, ustanova i organizacija s odobrenjem Arhivskog savjeta Hrvatske“ (čl.13). „Organi društveno-političkih zajednica, radne i druge organizacije mogu u suglasnosti s nadležnim arhivom zadržati i čuvati pojedine dijelove arhivske odnosno registraturne građe, ako to traže potrebe njihove službe“ (čl. 14). Ova odredba se ne odnosi na formiranje zbirke trajnog čuvanja građe već se nalazi privremeno zbog službenih svrha kod tih organa.

Ove odluke su donesene radi praktičnih potreba određenih institucija koje koriste građu za npr. obrazovno-istraživački rad, i to samo pod određenim uvjetima kako sene bi dogodila, „dekoncentracija arhivske građe koja vodi razbijanju integralnosti arhivskih fondova ili razbijanju organskih cjelina arhivske građe određenog područja“ (usp. Stulli, 1965:348). Arhivska građa u građanskom vlasništvu čuva se kod svojih vlasnika, tj. građansko-pravnih osoba ili pojedinaca građana (čl. 13), koji ju mogu predati arhivu. Što se tiče građe koja je tokom prošlosti skupljana u bibliotekama, muzejima te drugim kulturnim i obrazovnim ustanovama, za nju vrijede iste odredbe, ukoliko ne zadovoljavaju uvjete za formiranje zbirke arhivske građe, moraju predati građu nadležnom arhivu.

IV.IV. Kompleksni karakter arhivskih ustanova

Kompleksnost se očituje u ciklusu koji počinje od nastanka građe u registraturama, koja se zatim predaje arhivu gdje se dalje obrađuje i sređuje kako bi mogla poslužiti za korištenje društvenoj zajednici. Kompleksni karakter odražava se kroz četiri funkcije arhivskih ustanova: upravne, stručne, znanstvene i kulturno-obrazovne (usp. 1965:358). Upravne funkcije se jasno naznačuju u zakonu: „službu zaštite arhivske građe vrše arhivi kao ustanove« (čl. 8), čitava gl. III Zakona („Organi za zaštitu arhivske građe“), arhivi vrše nadzor nad čuvanjem građe izvan arhiva (čl. 32). Stručne funkcije su jasne iz čl. 6 koji kaže da se građa čuva „po načelima suvremene nauke i tehnike čuvanja arhivske građe i provođenja mjera njene zaštite“, stručni poslovi odabiranja i izlučivanja registraturne građe (čl. 20) testručni nadzor građe izvan arhiva (čl. 32 i čl. 23), te svi već spomenuti poslovi koje je svaki arhiv dužan obavljati. Arhivi vrše i poslove znanstvenog karaktera u dokumentacijsko-informativnim centrima, publiciraju dokumenate (čl. 32), surađuju sa znanstvenim i kulturnim institucijama, izrađuju znanstveno-informativna pomagala i potiču interes za znanstvena istraživanja (čl.34). Arhivi

sudjeluju u stvaranju kulture zajednice putem održavanja izložbi, predavanja, tečajeva, seminara i sl. (čl. 34) te djeluju „na podizanju kulture i obrazovanja naroda“ (čl. 33).

IV.V. Potpunost pravnog mehanizma zaštite arhivske građe

Ovo načelo obuhvaća kaznene odredbe u samom Zakonu, provedbene propise, norme u statutima i općim aktima arhivskih ustanova te odluke, razne forme zaključaka i mjera, što će ih donositi savezni i republički Arhivski savjet i zajednice arhivskih ustanova (usp. 1965:363). Budući da se u prošlosti nemarno i nezakonito postupalo s građom, ukazala se potreba da se ovoj temi posveti veća pažnja kako se ne bi prekršaji ponovno ponavljali. Zahvaljujući raspravama i angažiranim radom arhivske službe, u Zakonu su puno detaljnije i sistematičnije razrađene kaznene odredbe što je rezultiralo uspješnijom pravnom i sudskom osnovom za zaštitu građe. Stoga se u čl. 62 slučajevi prekršaja razrađuju po pitanjima čuvanja građe, predaje građe arhivu, odabiranja i izlučivanja građe, te prometa i korištenja građe.

Zakon obvezuje donošenje provedbenih propisa koji ga dodatno upotpunjuju: prijedlog o organizaciji arhivske službe u Republici (čl. 39), propis o načinu evidentiranja arhiva i zbirki arhivske građe (čl. 44), propisa o načinu suradnje regionalnih arhiva s Arhivom Hrvatske kod preuzimanja arhivske građe od građansko-pravnih osoba i građana (čl. 24), propis o čuvanju registraturne građe (čl. 20), propis o odabiranju i izlučivanju registraturne građe (čl. 20), propis o načinu na koji se predaje registraturna građa arhivima (čl. 15), propis o načinu na koji će arhivi voditi evidencije (čl. 35) (usp. 1965:367).

Zakon propisuje i pravni režim vlasništva i čuvanja građe koja je u društvenom ili građanskom vlasništvu, a čl. 26 osigurava restriktivan režim za izvoženje i iznošenje građe u inozemstvo. Zakonom se propisuju obaveze što su svi imatelji građe dužni izvršavati: „savjesno čuvati i osigurati od oštećenja“, dostaviti nadležnom arhivu „popis građe koju posjeduju, a isto tako javljati i sve promjene u vezi s tom građom“, pribaviti „mišljenje“ nadležnog arhiva „prije nego poduzimaju mjere koje se odnose na njihovu arhivsku odnosno registraturnu građu“ (čl. 17). Ako se s građom ne postupa po propisima te postoji rizik za njeno oštećenje, građa se predaje arhivu na čuvanje dok imatelj ne osigura povoljne uvjete za njeno čuvanje (čl. 18), a postoje i kaznene odredbe u slučaju kršenja zakona. Zakon propisuje

i obavezu predaju građe arhivu nastalu radom državnih organa, ustanova, privrednih, samoupravnih i društvenih organizacija (čl. 14-16), a dok je „arhiv ne preuzme, imaoci su dužni čuvati je u sređenom stanju“ (čl. 14).

Detaljnije i temeljitije razrađene su nedoumice (čl. 61-62, čl. 20, čl. 57) koje su se u prošlosti javljale u ranijim propisima arhivskog zakonodavstva po pitanju odlučivanja o statusu arhivske građe. Arhivske ustanove i Arhivski savjet Hrvatske jedine su mjerodavne i odlučuju da li je neko gradivo arhivsko te što dalje raditi s njime. Budući da je prije često bilo nejasno radi li se o arhivskoj građi, nije bio jasno određen postupak u slučaju prekršaja i kaznenog djela. Arhivski savjet Jugoslavije i Arhivski savjet Hrvatske bili su važan faktor „jedinstvenosti i homogenosti arhivske službe“ budući da su donosili rezolucije, preporuke, davali mišljenja i prijedloge po pitanju zaštite građe, načina rada, koordinacije rada te unaprjeđenju službe i rješavanju njenih problema (usp. 1965:369).

Arhivske ustanove donose svoje statute i opće akte, a taj princip polazi od politike samoupravljanja koja je osnova jugoslavenkog ustavnog i društvenopolitičkog sistema, te ona nije ograničena užu domenu i po tome je specifična od ostalih oblika zakona u svijetu. „Njima se, naime, u našem sistemu, ne reguliraju samo uža organizaciona pitanja, upravljanje, radni odnosi, dohodak i slična pitanja svake arhivske ustanove, već se ujedno razrađuju i detaljno preciziraju norme arhivskog zakonodavstva sadržane u samom Zakonu i njegovim provedbenim propisima“ (1965:368). To se odnosi na detaljiziranje zadataka arhivske ustanove, način korištenja građe, režim sigurnosnih mjera u arhivskoj ustanovi, te neka kadrovsko-profesionalna pitanja (usp. 1965:368).

Analizom Zakona iz 1962. i 1965. mogu se uočiti sljedeće promjene vrijedne spomena: u čl. 1 je pridodano da se, uz postojeći zakon, primjenjuju i propisi o zaštiti spomenika kulture., definicija registraturne građe je zamijenjena arhivskom građom (čl. 2) te je detaljnije razrađen status arhivske građe kao društvenog vlasništva, a također i čl. 8 se dodaje da je djelatnost arhiva od posebnog društvenog interesa (čl. 8). Sukladno ustavnom promjenom 1963., institucije i organi vlasti mijenjaju svoje nazive. Budući da je za tadašnju Republiku bilo iznimno važno proučavati i skupljati građu socijalističkog karaktera, dodaje se u čl. 14 da

građu nastalu od Saveza Komunisti Hrvatske čuvaju komitenti, ali daju na proučavanje i čuvanje. U čl. 15, 19 i 20 se dodaju obaveze imatelja građe prije predaje u arhiv. Čl. 28 detaljnije određuje status građe i njenu dostupnost javnosti, nastale prije i poslije 15.V.1945., dok se u Zakonu iz 1962. samo općenito referira na građu. Sukladno samoupravljačkoj politici u čl. 40 se dodaje da statut arhiva donose radna zajednica i Savjet arhiva te se on razmatra na općinskoj skupštini i u Saboru. Sukladno tome briše se stavka da direktor i Savjet arhiva upravljaju arhivom, te se dodaju čl. 53-63 koji navode da radnici neposredno i preko organa upravljanja (upravnog odbora, direktora i Savjeta arhiva) upravljaju arhivom, te odlučuju na zborovima, referendumima i dr. oblicima odlučivanja. u upravljanju arhivom sudjeluju članovi savjeta i predstavnici društveno-političke zajednice, organizacije i građani.

Vrijednost Zakona je u tome što je arhivska služba i položaj arhivista prvi puta jasno određen: „arhivska služba je od osobitoga društvenoga značenja i arhivsko gradivo je pod osobitom zaštitom države“ (Kolanović, 1997:13)., a temeljni zadatak je zaštita cjelovitosti gradiva, omogućavanje njegove dostupnosti putem sustava vrednovanja i stručnoga odabiranja, te njegove uporabe u svrhu zaštite osobnih prava pojedinaca i temelj za izgradnju znanstvenih i kulturnih sfera društva. „Jednom riječju, zakonski i deklarativno postavljeni su temelji stvaranja profesije arhivista“ (1997:13).

Doneseni zakon poslužio je kao pozitivan primjer i poticaj za izradu srodnih zakona u ostalim republikama SFRJ te gamožemo „okarakterizirati kao dobro i suvremeno arhivsko zakonodavstvo, koje odgovara potrebama i razvoju naše arhivske službe, a uz to odražava i niz specifičnosti i prednosti, proizašlih iz socijalističkog sistema naše zemlje“ (Stulli, 1965:371). Međutim, zbog federalnog položaja Hrvatske unutar bivše Jugoslavije, Zakon se ne odnosi na gradivo nastalo radom Ministarstava obrane, Ministarstva vanjskih poslova, vojnih postrojbi i ustanova te Ureda Predsjednika Republike, već je to regulirao poseban *Zakon o arhivskoj građi federacije* (usp. Kolanović, 1994:50). To znači da su postojale paralelne arhivske službe koje su samostalno obavijale arhivsku djelatnost za različita područja.

IV.VI. Novi Zakoni

Revizija postojećeg zakonodavstva započeta je 1969.ito „ne samo s ciljem usklađenja zakonskih odredaba s ustavnim amandmanima, već i otklanjanja uočenih nedostataka u postojećim propisima, kao što su uklanjanje suvišnih odredaba, nesuglasnosti i proturječnosti, popunjavanje praznina, iznalaženje boljih i adekvatnijih zakonskih rješenja“ (Stulli, 1971:289).Ustavnom reformom 1971. ukinuti su svi savezni opći zakoni, između ostalog i *Opći zakon o arhivskoj građi*, stoga nije više bilo ovisnosti republičkog zakona o saveznom.Stulli ističe da je prilikom revizije trebalo voditi računa o uvažavanju svih specifičnosti pojedine djelatnosti koja je temelj politike samoupravljanja, održati razinu samoodlučivanja tvoraca građe a pritom zaštititi društveni interes, te izbjeći „opasnost kabinetskog apstraktnog uopćavanja...čega nije bilo lišeno naše zakonodavstvo u prošlosti“ (1971:289).

Stulli još napominje da je revidirani Zakon trebao biti usklađen s republičkim *Zakonom o zaštiti spomenika kulture*(1967.), jer je arhivska služba usko povezana s konzervatorskom te je arhivska građa svojevrsni spomenik kulture. Ističe da treba riješiti problem konzervatorske službe koja „još uvijek nema ni jednog arhivskog stručnjaka, niti je kroz proteklih 25 godina išta značajnije učinila za zaštitu arhivske građe“ (1971:303). Pritom misli na problem u čl. 13 koji određuje da službu zaštite vrše zavodi za zaštitu spomenika kulture, a ne spominje nigdje arhivske ustanove.

Treći republički arhivski *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima* stupio je na snagu 28.VI.1978.Osnovna načela su proširena i detaljizirana, međutim u suštini su ista. Zbog zahtjeva arhivske prakse donesene su nove odredbe kao posljedica stečenog iskustva. Zakon je usklađen novim ustavnim odredbama i zakonima, a navest ću par primjera tih promjena.Detaljnije je određeno čuvanje zbiraka arhivske građe (čl. 14), proširena je odredba o odabiranju i izlučivanju registraturne građe (čl. 22-27), o obaveznoj djelatnosti arhiva (čl. 41-44), o odgovornosti arhivskih radnika (čl. 43), te o samoupravljanju u arhivskim ustanovama (čl. 58-62), (usp. Bačić, 1979:331).Nove odredbe tiču se uvjeta i načina stjecanja stručne spreme za obavljanje arhivske djelatnosti, a utvrđeni su i nazivi arhivskih radnika (čl. 63-68. i čl. 79-80), (usp. 1979:331).Odredbe spomenutih Zakona se prvenstveno odnose na kategoriju arhivske građe u društvenom vlasništvu, budući da je većina arhivske građe u arhivima i drugim ustanovama, uključujući i registraturnu, bila tako kategorizirana zbog društveno-političkog sistema.

Zaštita arhivskog gradiva vjerskih zajednica propisana je *Uredbom o crkvenim arhivima* (10.X.1973.), a odnosila se na sve vrste crkvenih arhiva: biskupski ili dijecezanski arhivi, kaptolski arhivi, dekanatski i župni arhivi, arhivi bratovština i pobožnih društava, arhivi redovničkih zajednica, arhivi ostalih crkvenih ustanova i tijela (usp. Kuk, 2017:151).

U izvješću programa rada Arhivski savjet Hrvatske obvezuje se da će u razdoblju od 1979.-1983. donijeti provedbene propise na koje ih obvezuje postojeći Zakon, a to su *Uputstvo o predaji registraturne građe arhivima*, *Pravilnik o odabiranju i izlučivanju registraturne građe* te *Program stručnih ispita za stručne arhivske radnike* (usp. Glavina, 1979:440). Savjet se obvezuje i izvršiti zadatke iz čl. 71. Zakona: izraditi dugoročni program zaštite građe, ostvariti ulogu arhiva u stvaranju informacijskog sistema, dovršenje evidencije građe izvan arhiva, te predložiti program modernizacije arhivskih informativnih pomagala.

V. Arhivi u SRH

Odlukom o utvrđivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu (NN 28/1963) utvrđena je nadležnost svih historijskih arhiva u Republici. Iz razdoblja Drugog svjetskog rata 1941.-1945. u arhivima se čuvaju tri cjeline: gradivo antifašističkog pokreta, gradivo NDH i gradivo okupacijskih vlasti. Velika količina dokumenata uključujući filmsko gradivo nakon 1945. je odnošena iz hrvatskih arhiva i ustanova u Beograd. To gradivo do danas nije do kraja vraćeno u Hrvatsku, iako su provedene uspješne akcije preseljavanja gradiva. Količinom je najopsežnije gradivo nastalo radom lokalnih narodnooslobodilačkih odbora, što se podjednako čuva u svim arhivima, a manji dio je u posjedu upravnih i pravosudnih tijela, javnih ustanova i drugih institucija.

V.I. Matični arhiv

Državni arhiv u Zagrebu prije rata bila je jedina ustanova na području NR Hrvatske koja je mogla poduzimati neke ozbiljne akcije zaštite i čuvanja arhivske građe (usp. Vojnović, 1960:541). Kao što je već spomenuto, nakon 1945. godine kreće ubrzani razvoj organizacije službe matičnog arhiva, povećava se područje djelovanja i radni kadar. Osnutak Savjeta Državnog arhiva 1957. godine bio je važan događaj, a donio je niz zaključaka za rad Državnog arhiva u Zagrebu: napravljena je lista s prioritetima za sređivanje gradiva, potom se

krenulo na temeljito uspješno sređivanje gradiva kako bi se moglo dalje koristiti za istraživanja, napravljen je plan rada i raspodjela službenih poslova (usp. Vidmar 1958:588). Postavljeni su i uvjeti za skladištenje te higijensko-tehnička zaštita prostora i radnika. Nadalje, zaključeno je da će se organizirati izložbe kulturno-obrazovnog karaktera.

Arhiv mijenja naziv iz Državnog arhiva NRH u Arhiv Hrvatske 1962. godine. Arhiv obavlja sve poslove koji su, prema Zakonu, dužni vršiti svi arhivi u Republici, a posebnost mu je to što obavlja samo njemu jedinstvene poslove: vršenje nadzora i pružanje pomoći arhivima, vođenje evidencije arhiva i zbirki, organiziranje stručnog usavršavanja radnih kadrova, rješavanje problema arhivske djelatnosti.

U sklopu Arhiva osnovan je 1961. godine Laboratorij za sigurnosno snimanje, a Arhiv vodi i Laboratorij za restauraciju i konzervaciju arhivske građe (od 1954. zajedno s Arhivom JAZU, a od 1964. samostalno). Važna mu je uloga vršenja dokumentaciono-informativne službe, stoga se 1962. osniva Dokumentacijsko-informativni centar za arhivsku građu, kojem je zadatak da „pruži postepeno sve detaljniju evidenciju sačuvane i raspoložive arhivske građe, s područja čitave Republike, istraživačima i ostalim korisnicima“ (Stulli, 1962.a:366), a 1979. osniva se Kinoteka Hrvatske kao poseban odjel koji prikuplja, čuva, štiti i koristi filmskogradivo na teritoriju Republike. Ona je utemeljena 1976. *Zakonom o kinematografiji* (NN29/1976.) koji propisuje čl. 45 da „filmovi i drugi filmski materijal od povijesnog, umjetničkog, kulturnog i znanstvenog značenja ili od značenja za razvitak kinematografije čine nacionalni filmski fond i čuvaju se u Kinoteci koja se osniva u sastavu Arhiva Hrvatske radi korištenja u znanstvene i kulturne svrhe“ (Stulli, 1977.a:355). Ovaj specijalni arhiv ocrta jednu specifičnost Hrvatske, jer djeluje u sastavu matičnog arhiva, a ne kao samostalna ustanova što bi bio slučaj za većinu drugih europskih zemalja (usp. Tadin, 2001:48).

Arhiv je postao autonomna ustanova sa samostalnim financiranjem, nakon osnutka prvih laboratorija te nakon završetka izrade općeg inventara i vodiča arhivske građe (od 1961. do 1963.). Uspješno je završena akcija te je to bio „prvi solidniji službeni imovnik dragocjenog arhivskog blaga“ (Stulli, 1963:284). Druga bitna stavka bila je dobro ostvarena suradnja u stručnim pitanjima s Društvom arhivista SRH s kojima je Arhiv zajednički organizirao

savjetovanja, a u periodu 1961.-1964. je Savez društva arhivista Jugoslavije imao sjedište u Arhivu. Arhiv je imao i svoje predstavnike u republičkom Savjetu za naučni rad, a opći nadzor nad radom Arhiva vršio je bivši Savjet za kulturu SRH, odnosno kasnije preimenovan Republički sekretarijat za kulturu koji je vršio njegovo financiranje te pratio rad ustanove kroz pratnju izvještaja i plana programa (usp. 1963:286).

Počevši od 1963.,dugi niz godina trajale su pripreme samo izvršenje zadatka o izgradnji nove zgrade Arhiva,a 1970. Arhivski savjet Hrvatske odobrio je koncepciju nove zgrade.Njezin značaj dodatno prikazuje činjenica da je 1971. godine uvrštena među četiri kapitalna objekta kulture u Hrvatskoj, kada je Sabor donio *Odluku o učešću SR Hrvatske u financiranju izgradnje četiriju kapitalnih objekta kulture od nacionalnog značenja, NN 26/1971.*)(usp. Pregled, 2006:3).Sjedište ustanove ostalo je u zgradi na Marulićevom trgu 21, a sveukupan prostor nije zadovoljavao uvjete za smještaj gradiva, niti higijensko-tehničke uvjete za rad, a dodatan problem je bio i pomanjkanje financijskih sredstava.Predviđeno je da se u novoj zgradi smjeste Arhiv Hrvatske, Historijski arhiv u Zagrebu, Arhivsko odjeljenje Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, te Arhiv JAZU, a predviđeno vrijeme dovršenja zgrade je bilo 1985. (usp. Stulli, 1977.b:254).Nažalost, izgradnja zgrade nije ostvarena do dana današnjeg.

Usprkos manjku prostora, zabilježeno je 1964. da „treba ipak naglasiti da je što preuzimanjem po službenoj dužnosti, a što otkupima i darovanjima Arhiv u proteklom periodu stekao vrlo vrijednih akvizicija, koje su još više naglasile značenje Arhiva Hrvatske u Zagrebu kao jednoga od najbogatijih arhiva u SFRJ.Uspjeh je zabilježen i dobrom restitucijom građe iz Mađarske koja odnesena tamo 1885. „na prepad od bana Khuena“ (usp. Stulli1963:283).

Gradivo Arhiva nadopunjuje gradivo arhiva u Zadru, Dubrovniku, Rijeci i Pazinu zbog specifičnih povijesnih prilika. U njemu se čuva gradivo značajno za povijesni i društveni razvitak Hrvatske,a to je gradivo iz doba Drugog svjetskog rata i gradivo političko-upravnih i pravosudnih tijela socijalističkog razdoblja (gradivo ZAVNOH-a, Narodnooslobodilačkih odbora, Sabora, Ministarstva, Vlade, Savjeta, Komisija, Sekretarijata itd.), ali i društveno-političkih organizacija na republičkoj razini (Savez komunista, Socijalistički savez radnog naroda, Saveza za socijalističku omladinu...).Istovrsno gradivo nastalo na regionalnim i lokalnim razinama čuva se u područnim arhivima. 1945. Arhiv ima tri radnika, 1967. osamnaest, a 1983. u Arhivu je dvadeset i dvoje zaposlenika (usp. Hedbeli, 2017:518).

V.II. Arhiv u Bjelovaru

Tek nakon Drugog svjetskog rata razvija se, prema principima uređene arhivske službe, Arhiv u Bjelovaru. Problem oko ovog područja je bio taj što je većina gradiva stradala tijekom rata, a 1946. je u cijelosti uništeno gradivo Županije, Vojnog komuniteta i graničarskih pukovnija (usp. Pregled, 2006:171). U skladu s time, bilo je od iznimne važnosti početi prikupljati i obrađivati povijesno gradivo na tom teritoriju, a zadatak je povjeren Komisiji za historiju radničkog pokreta 1956. godine.

Narodni odbor je donio rješenje o osnivanju Arhiva Kotara Bjelovar 7.VI.1957., „sa zadaćom prikupljanja, zaštite i obradbe povijesno-arhivskog materijala“ (usp. 2006:172) na području Bjelovara, Daruvara i Križevaca, a izdaje i svoj bilten. No, bilo je važno osnovati samostalnu službu na ovom području kako bi se rasteretio posao matičnog arhiva koji je bio nadležan sve do osnivanja Historijskog arhiva u Bjelovaru 10.V.1961. godine, a iste godine osnivaju se ispostave u Daruvaru i Križevcima. Iste godine je donesen i statut arhiva po kojem on ima “Odjel za stariju arhivsku građu i Odjel za noviju arhivsku građu s referadama za vanjsku službu, a znanstveno-kulturno-prosvjetnu djelatnost i za izdavanje potvrda, prijepisa, uvjerenja i svjedodžbi“ (usp. 2006:172). Grad Bjelovar je 1984. osigurao cijelu zgradu za potrebe arhiva, a 1966. godine Skupština Općine Bjelovar je zadužena.

V.III. Arhiv u Dubrovniku

Arhiv u Dubrovniku ima dugu tradiciju čuvanja spisa, a od 1920. postoji kao samostalna ustanova. Nakon Drugog svjetskog rata mijenja naziv u Državni arhiv u Dubrovniku, a od 1967. u Historijski arhiv u Dubrovniku. Između 1946. i 1952. godine većina gradiva je vraćena iz Beča u arhiv. Arhiv je prvobitno bio smješten u prostorima Kneževa dvora, a 1952. se seli u palaču Sponza gdje ostaje do danas, međutim trpi problem premalog prostora za svoju veliku količinu gradiva. Nadležnost arhiva obuhvaćala je područje Dubrovnika, Korčule i Lastova.

V.IV. Arhiv u Gospiću

„Savjet za nauku i kulturu *Odlukom o osnivanju arhiva za područja na kojima nije organizirana arhivska služba* 1957. predložio je osnivanje arhiva u Karlovcu s napomenom da se u Gospiću osnuje arhiv kada se za to stvore uvjeti“ (2006:289). Arhiv u Gospiću nije osnovan sve do 1999. godine, stoga neće o njemu biti puno riječi u radu. Međutim, bitno je spomenuti da je u gradu postojao Sabirni centar u kojemu su se čuvali relevantni materijali s tog područja, a da se namjeravalo osnovati arhiv kada se postojeća utvrđena mreža arhiva potpuno sredi te kada stanje arhivske službe bude na višoj razini funkcioniranja, riješen materijalni i kadrovski problemi. Narodni odbor Karlovca 1960. je osnovao Historijski arhiv u Karlovcu koji je bio nadležan za područje Gospića i vršio je arhivsku službu u gradu, a za uzvrat je grad omogućavao dio financijskih sredstava.

V.V. Arhiv u Karlovcu

Već spomenuti arhiv u Karlovcu osnovan je 1958. godine, a 11.X.1960. mijenja naziv u Historijski arhiv u Karlovcu te je obuhvaćao tadašnji teritorij kotara Gospića, Ogulina i Karlovca. Arhivski sabirni centar u prostorijama Frankopanske kule u Ogulinu je osnovan kako bi poslužio za prikupljanje i čuvanje građe jer u Karlovcu još nije bila izgrađena zgrada arhiva. Tamo je građa bila smještena sve do početka rada arhiva u prostorijama zgrade Gradskog muzeja u Karlovcu. U potkrovlju zgrade Sindikalnog vijeća 1962. godine su prilagođene prostorije za smještaj građe vezane za povijest Saveza Komunista. Nakon 1967. godine Arhiv proširuje djelatnost na prostor na Zrinskom trgu 8 zbog potrebe proširenja spremišnih kapaciteta i primitka gradiva vezano za ukinute narode odbore kotara i općina. Nova zgrada Arhiva je jedina namjenski podignuta arhivska zgrada u Hrvatskoj, a izgrađena je 1980. godine te se postepeno u nju selilo gradivo iz Gospića i Ogulina. Arhiv je prikupljao i gradivo važno za povijest radničkog pokreta i antifašističke borbe u Drugom svjetskom ratu te radio na njegovom izdavanju – 1969. godine je izdan zbornik radova i sjećanja za područje Karlovca, Korduna, Like, Pokuplja, Gorskog kotara i Žumberka (usp. 2006:306). Nadležnost arhiva je *Odlukom o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu* (NN 28/1963) obuhvaćala područja općina Donji Lapac, Duga Resa, Gospić, Gračac, Karlovac, Ogulin, Otočac, Ozalj, Slunj, Titova Korenica, Vojnić, Vrbovsko i Vrginmost (usp. 2006:307).

V.VI. Arhiv u Osijeku

Godine 1947. je u Osijeku osnovana Ispostava Državnog arhiva u Zagrebu, koja postaje samostalnom ustanovom, tj. Arhiv u Osijeku 1957. Pri Arhivu je iste godine osnovan, a 1962. i pripojen Partijski arhiv sa zadatkom prikupljanja, obrade i objave gradiva s temom radničkog pokreta, Komunističke partije i partizanske vlasti za vrijeme Drugog svjetskog rata(usp. 2006:344). Arhiv mijenja naziv u Historijski arhiv u Osijeku 1960., kada se mijenjaju i svi nazivi ostalih arhiva. 1965. Arhiv je pokrenuo izdavanje serije knjiga *Grada za historiju Osijeka i Slavonije*(usp. 2006:344). Arhiv je smješten od 1971. u zgradu bivše vojarne u ulici K. Firingera koja je adaptirana za potrebe smještaja građe, a iduće tri godine je provedeno preseljavanje građe. 18.XI.1947. je osnovana Ispostava Državnog arhiva u Zagrebu za istočnu Slavoniju, a arhiv u Osijeku je bio nadležan za područje Osijeka, Vinkovaca, Našica i Virovitice. Tek nakon te uspostave može se govoriti o organiziranoj zaštiti i nadzoru nad gradivom u nastajanju na ovom području. Područje nadležnosti se nakon 1963. proširuje na Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo, Slavonsku Orahovicu, Podravsku Slatinu, Valpovo, Vukovar i Županju i to *Odlukom o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu* (NN 28/1963) (usp. 2006:345).

V.VII. Arhiv u Pazinu

Boris Bačić, direktor Arheološkog muzeja Istre, 1957. u svom izvještaju *Pitanje državnog arhiva za Istru u Puli* piše kako je važno prenijeti gradivo iz Državnog arhiva u Rijeci u Pulu, da je važno osigurati primjeren prostor i uvjete te donosi popis tog gradiva (usp. 2006:455). Navodi da je to obavezan dio petogodišnjeg plana koje uključuje i prikupljanje gradiva koje se još nalazi kod imatelja i stvaratelja Istre, a za to se treba zaposliti dva djelatnika. Ovaj arhiv je imao problema s prostorom i s, gore spomenutim vraćanjem gradiva. Rješenjem Narodnog odbora Kotara Pula 20.X.1958. osnovan je Istarski arhiv u Pazinu kao prva samostalna arhivska ustanova na području Istre, koji 1960. godine mijenja naziv u Historijski arhiv u Pazinu. Na ovom području je i prije te godine već postojala tradicija zaštite arhivskog gradiva, no nakon Drugog svjetskog rata većina gradiva biva uništena. Budući da u Puli nije postojao primjerena ustanova za smještaj arhiva, odluka je pala da se smjesti u Pazin u srednjovjekovnu utvrdu Kaštel. Međutim ni to nije bilo dobro rješenje jer je tamo već djelovao Etnografski muzej Istre te nije bilo dovoljno prostora za smještaj velike količine građe, stoga je 1965. obnovljena i adaptirana zgrada bivšeg zatvora koja se nalazila pokraj Kaštela. Od 1972. uveden je Laboratorij za mikrofilmiranje, a 1974. Laboratorij za konzervaciju i restauraciju. Za potrebe veće količine gradiva dogovoren je i treći prostor u

koji je smještena građa i radni kadar 1980. bio je obnovljena zgrada bivše gimnazije u Pazinu. Što se tiče drugog problema, od 1960. se počelo prikupljati i vraćati gradivo u Pazin. Područje nadležnosti arhiva obuhvaćala je općine Buje, Buzet, Labin, Novigrad, Pazin, Poreč, Pulu i Rovinj, te se nije mijenjala do danas.

V.VIII. Arhiv u Rijeci

Još u kasnom srednjem vijeku skrbilo se za arhivsku građu na području Primorsko-goranske županije. Tijekom Drugog svjetskog rata većina gradiva je premještena u Italiju, a vraćen je nakon 1949. Od 11.V.1945. arhiv nosi naziv Archivio di Stato – Fiume, tj. Državni arhiv Rijeka. Rješenjem Komitenta za naučne ustanove, sveučilišta i visoke škole Narodne Republike Hrvatske od 12.II.1948. Državni arhiv NR Hrvatske u Zagrebu osniva svoju Ispostavu na području Rijeke i Istre (usp. 2006:516) s nadležnošću za gradove Rijeku, Pulu, Rovinj, Opatiju, Buzet, Labin, Cres-Lošinj, Pazin, Poreč, Krk i Pulu. Arhiv preuzima gradivo s područja Istre. 6.XII.1949. arhiv postaje samostalna ustanova Državni arhiv u Rijeci, a krajem 1959. mijenja naziv u Historijski arhiv u Rijeci. Arhiv predaje veliki dio građe 1958. u arhiv u Pazinu te Istra dolazi u njegovu nadležnost. 1963. nadležnost riječkog arhiva se proširuje na Crikvenicu, Čabar, Delnice, Rab i Senj te se nije mijenjala do 1967. Arhiv je od samog početka djelovanja 1926. smješten u vilu nadvojvode Josipa.

V.IX. Arhiv u Sisku

Poslije rata, osnovano je privremeno Arhivsko odjeljenje za Opće arhivske poslove pri Muzeju i arhivu NOB-e u Sisku (usp. Bačić, 1960.b:544). Arhiv Hrvatske je 1959. proveo anketu i prikupio podatke o stvarateljima gradiva na području Kotara Siska. Zahvaljujući prikupljenim podacima moglo se organizirati i osnovati Odsjek historijskog arhiva pri Muzeju narodne revolucije u Sisku 1961. sa zadaćom prikupljanja, čuvanja i obrade gradiva nastalo društvenim i političkim institucijama, ali i organiziranje vanjske službe i nadzor nad gradivom. Narodni odbor 27.III.1962. donosi odluku o osnivanju Historijskog arhiva u Sisku koji je u početku djelovao u već spomenutom Muzeju (usp. Pregled 2006:306). Nadležan je bio za općinu Dvor, Glinu, Ivanić Grad, Kostajnicu, Kutinu, Novsku, Petrinju i Sisak. 1966. on je premješten u posebnu zgradu u centru grada, a iste godine je osnovan i Sabirni arhivski

centar u Petrinji za prikupljanje i čuvanje gradiva s tog područja. Arhiv je 1969. preuzeo dio gradiva Kulturno-povijesne zbirke s područja Siska iz Muzeja.

V.X. Arhiv u Slavonskom Brodu

Inicijativa za osnivanje arhiva u Slavonskome Brodu pokrenuta je 1957., a Historijski arhiv u Slavonskome Brodu osnovan je 16.III.1959. za područje kotara Slavanskog Broda, Slavonske Požege i Nove Gradiške, a od 1967. godine i na područje općine Pakrac. Sjedište mu je isprva bilo u ulici A.Starčevića, a od 1973. do danas u ulici A. Cesarca 1, gdje mu je grad dodijelio zgradu. Osniva se 1.V.1961. Sabirni centar u Slavonskoj Požegi koji djeluje kao Historijski arhiv sve do 17.XII.1966., kada je pripojen arhivu u Slavonskom Brodu (usp. 2006:648). Zadatak mu je zaštita gradiva s područja Lipika, Pakraca, Pleternice i Požege.

Tada je osnovan i drugi Sabirni centar u Novoj Gradiški, međutim nikad nije osiguran odgovarajući prostor za smještaj gradiva s područja Nove Gradiške, Cernika, Davora, Dragalića, Gornjih Bogičevaca, Nove Kapele, Okučana, Rešetara, Stare Gradiške, Starog Petrovog Sela i Vrbja, unatoč brojnim pokušajima (usp. 2006:683). Arhiv se od svog osnutka bavio evidentiranjem, prikupljanjem, obradom, zaštitom i mikrofilmiranjem gradiva. Najznačajnija spašena građa je ona Vojnog komuniteta Brod, Gradskog poglavarstva Brod na Savi, Kotarske oblasti Požege, arhiv obitelji Brlić itd. Unosna je bila i njegova kulturna djelatnost jer je popularizirao arhivsku djelatnost putem izložbi, predavanja, predstavljanja knjiga itd.

V.XI. Arhiv u Splitu

Arhivska zaštita na području Splita ima najstariju tradiciju čuvanja gradiva, a odluka je zapisana u *Statutu Grada Splita* još 1312., no do osnivanja pravog arhiva dolazi poslije rata. Zahvaljujući *Rješenju o čuvanju arhivskog materijala* te *Uputstvu o prikupljanju, čuvanju i povremenom škartiranju arhivskog materijala* (usp. 2006:728) iz 1952. krenulo se u organizaciju mreža arhiva. Taj zadatak prvi je dobio Muzej grada Splita 1951. koji je popisivao i prikupljao gradivo, a spremište gradiva bilo je u Amirovoj kuli u Dioklecijanovoj palači. Iduće godine je Narodni odbor Splita osnovao Arhiv grada Splita, koji se od 1957. zove historijski arhiv u Splitu. Do 1957. godine nadležan je samo za područje grada, a poslije

za cijelo srednjodalmatinsko područje. Od 1963. širi se nadležnost za Brač, Hvar, Imotski, Ploče, Makarsku, Metković, Omiš, Sinj, Split, Trogir, Vis i Vrgorac (usp. 2006:729). Gradivo Namjesništva preuzeto je u međuratnom razdoblju, no uništeno je zbog nedostatka prostora, a zbog požara 1969. ukupno 53 značajna fonda su uništena, stoga se uočava posljedica neadekvatnog prostora i uvjeta rada s kojim se Arhiv mučio sve do 1990. kada je dobio odgovarajući prostor.

Godine 1950. osnovan je, za područje grada Hvara, Historijski arhiv komune hvarske samoinicijativno lokalne vlasti, međutim nije pripadala planu mreže arhiva. Ovaj arhiv bio je uspješan eksperiment koji je donio pozitivne rezultate za razvoj službe (usp. 2006:775). Zadatak mu je bio zaštita osim arhivske građe i cjelokupne spomeničke baštine. Izdao je inventare *Publikacija Historijskog arhiva hvarske komune*, *Popis spomenika otoka Hvara*, *Bilten Historijskog arhiva komune hvarske*, *Periodični izvještaji Centra i Bilten o stanju spomenika* (usp. 2006:775).

V.XII. Arhiv u Varaždinu

11.VIII.1950. na sjednici Narodnog odbora grada Varaždina donijeta je odluka o osnivanju Arhiva grada Varaždina koji je iduće godine odobrila Vlada Narodne Republike Hrvatske, a 1959. mijenja naziv u Historijski arhiv u Varaždinu. Temelj za njegovo osnivanje bile su već spomenute odluke i prvi Zakon, ali i *Uredba o bibliotekarsko-arhivističkoj struci NR Hrvatske* (NN90/1947), *Naredba o privremenom osiguranju arhiva* (SL 25/1948) (usp. 2006:782). Od Gradskog muzeja u Varaždinu je preuzeo gradivo (cehovske zbirke, Arhiv obitelji Kukuljević). Upravo zbog velikog područja nadležnosti od 1957.-1962. godine osnovana su tri sabirna centra u Krapini, Koprivnici i Čakovcu. Arhiv je nadležan za Čakovec, Ivanec, Koprivnicu, Ludbreg, Novi Marof i Varaždin, a od 1966. godine i za Klanjec, Krapinu, Zabok i Zlatar-Bistricu (usp. 2006:783).

V.XIII. Arhiv u Zadru

Arhiv u Zadru od 1945-1950. djeluje kao Državni arhiv, a 1957. se osniva Arhiv grada Zadras nadležnošću za Benkovac, Biograd na moru, Drniš, Knin, Obrovac, Pag, Šibenik i Zadar (usp. 2006:879). Velika količina gradiva s područja Dalmacije (Makarska, Pag, Rab, Trogir,

Skradin i Šibenik) spašena je zahvaljujući arhivu (od 1960. Historijski arhiv u Zadru) i tadašnjem njegovom ravnatelju Stjepanu Antoljaku (1946.-1952.).

Nakon rata 1945. godine još nije postojao arhiv u Šibeniku, međutim su brigu oko gradiva tadašnje vlasti i institucija do 1963. godine vodili Božo Dulibić i Frane Dujmović. Predsjedništvo NOK Šibenik održalo je sastanak 1957. s predstavnicima Muzeja grada Šibenika i službenicima u registraturama raznih institucija te je odlučeno o osnivanju arhiva za područje šibenskog kotara (usp. Mučalo, 2016:60), međutim nikada nije realiziran zbog nemogućnosti osiguranja adekvatnog prostora. NOK Šibenik je 1962. donio Rješenje o osnivanju Arhiva grada Šibenika, ali zbog prestanka djelovanja kotara odluka nije provedena. Stoga je 1963. odlukom Izvršnog vijeća Sabora SRH dano na brigu Historijskom arhivu u Zadru, a gradivo se još čuvalo i u Muzeju grada Šibenika, Okružnom i Općinskom sudu, crkvama itd.). Međutim, Općina Šibenik počela je financirati rad Historijskog arhiva u Zadru tek 1966. te je tada i započelo obavljanje arhivske službe na njezinu prostoru (usp. 2016:61). Područje nadležnosti arhiva u Zadru bilo je preveliko za kvalitetan rad zaštiti gradiva, stoga se 1. I. 1968. godine osniva Sabirni arhivski centar Šibenik, smješten u zgradi Okružnog suda u Šibeniku, a od 1963. godine u Palači Foscolo, te preuzima gradivo iz Muzeja i dr. institucija (usp. 2006:916).

Značajan je bio perspektivni plan programa 1962.-1967. sa zadatkom publikacije građe srednjovjekovnih notara iz hrvatskih primorskih gradova. Nositelj zadatka je Historijski arhiv u Zadru, koji „tako nastavlja raniju djelatnost JAZU, nekih drugih ustanova i svoju vlastitu s ciljem, da se i ovi tako dragocjeni izvori za ekonomsko-društvenu historiju naših primorskih gradova, a dijelom i zemalja njihova zaleđa, objave i omogući njihovo šire svestranije korištenje sa strane naše nauke“ (Stulli, 1962:368). U istom planu navodi se zadatak formiranja dokumentacijsko-informativnog centra za arhivsku građu u Arhivu u Zadru. "Cilj je ovih centara da postepeno dadu što detaljniji uvid u cjelokupnu sačuvanu i pristupačnu arhivsku građu na području SRHrvatske, a pomoću raznih vrsti i oblika naučno-informativnih pomagala.“ Značajno je pridonio akciji prikupljanja općih inventara, vodiča kroz arhivsku građu i evidencija arhivske i registraturne građe izvan arhiva (usp. 1962:368).

V.XIV. Arhiv u Zagrebu

Nakon Drugog svjetskog rata, gradivo Gradskog poglavarstva (1850.-1945.) nalazilo se u gradskoj vijećnici u neprikladnom prostoru koje je bilo dosta vlažno, a trebalo ga je srediti i popisati. Razvitkom različitih gradskih uprava to gradivo je bilo smješteno u par gradskih ureda u pismohranama. To gradivo je dano na uređenje i čuvanje Povijesnom arhivu grada Zagreba (osnovan 11.IX.1945.), od 1947. nosi naziv Arhiv grada Zagreba, a od 1962. se naziva Historijski arhiv u Zagrebu (usp. Pregled 2006:934). Smješten je bio u zgrade u Opatičkoj 29 i Demetrovoj 15. 1963. se širi njegovo područje djelovanja od samog grada do šire okolice (Donja Stubica, Sveti Ivan Zelina, Dugo Selo, Jastrebarsko, Samobor, veći dio Zagorja). Prvo se prikupljalo gradivo nastalo od 1850.-1945. godine radom poglavarstva, a potom se proširio kriterij i na gradivo ostalih institucija (banke, škola, zdravstvenih i socijalnih ustanova, gospodarskih udruženja itd.). Značajan je i osnutak priručne knjižnice s ostavštinom Ferde Šišića. 1965. preuzima dio arhivskog gradiva koje je od 1914. bilo u pologu u Hrvatskom državnom arhivu. 1997. dobiva današnji naziv Državni arhiv u Zagrebu te djeluje u Opatičkoj 29 i Aveniji Dubrovnik 36.

V.XV. Arhiv za historiju radničkog pokreta

Za kraj treba spomenuti Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH) koji je 1949. nastao kao odjeljenje Centralnog komiteta KPH. Zadatak mu je bio prikupljanje i sređivanje građe povijesti radničkoga pokreta, Komunističke partije i Drugog svjetskog rata. Arhiv za historiju radničkog pokreta osnovan je 1957. kao samostalna ustanova koja je imala odsjek arhiva, odsjek dokumentacije i biblioteku, 1961. ulazi u sastav Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, a 1995. pripojen je Hrvatskom državnom arhivu.⁴ Prema Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima (1978.), arhiv je imao status arhivske zbirke, a ne samostalne arhivske ustanove.

VI. Zaključak

Uspostavom demokratske Republike Hrvatske 1991. godine dolazi do promjene političkog i društvenog sustava, između ostalog i do zakonskih i organizacijskih promjena. Kako se

⁴ Arhivski vjesnik, Hrvatska enciklopedija: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_7931

razvoj društva u zadnjih dva desetljeća najviše ogleda u informacijskom i tehnološkom razvitku, u arhivističkoj službi postavljaju se novi zahtjevi i smjerovi razvoja.

Postojeća mreža arhivskih ustanova ostala je nepromijenjena do danas, usprkos manjim administrativno-teritorijalnim promjenama. Zbog poštivanja rada i organizacije mreže arhiva, danas ne postoje gradski ili županijski arhivi, niti pokušaji izrade plana razvoja u tome smjeru.

Novo izdanje *Pregleda* (2006.) obuhvaća 14 državnih arhiva, uključujući Hrvatski filmski arhiv i 11 sabirnih centara, dok je u *Pregledu* iz 1984. obuhvaćeno djelovanje 13 arhiva s tri sabirna centra. Novo osnovani su: Državni arhiv u Gospiću (1999.); Sabirni arhivski centar Metković-Opuzen-Ploče (2002.); zatim Arhivski sabirni centri u Vinkovcima (1989.) i u Virovitici (1999.) pri Državnom arhivu u Osijeku; Arhivski sabirni centar u Štrigovi (2002.) pri Državnom arhivu u Varaždinu.

Načini organizacije, ustrojstvo i rad arhiva su također ostali nepromijenjeni. Što se tiče zakona i propisa, prilikom usporedbe zakona iz 1962. i najnovijeg iz 1997., pokazuju se slične osnovne crte. Fokus je na odnos arhiva i stvaratelja gradiva, postupak nadzora arhiva nad stvarateljima i imateljima arhivskog gradiva. Pristup je isti s obzirom da se kroz pravilnike određuju brojna stručna pitanja i stručni aspekti rada, tj. opis gradiva, vrednovanje gradiva i način preuzimanja gradiva u državne arhive.

Što se tiče obrazovanja, temeljna stručna zvanja i stručne kompetencije u arhivskoj struci su podijeljena na arhivske tehničare, više arhivske tehničare i arhiviste, a viša stručna zvanja su viši arhivist i arhivski savjetnik, utvrđena prema *Pravilniku o uvjetima i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj struci* (NN/2010.). Programi polaganja arhivskih stručnih ispita su se promijenili i modernizirali. Diplomski studij arhivistike organiziran je pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu, međutim nakon završetka studija ne stječe se stručno zvanje arhivista, nego je organiziran jednogodišnji program za polaganje stručnog ispita i radnog iskustva u struci.

VII. Literatura

Arhivski vjesnik, Hrvatska enciklopedija:

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3769>, pregledano 26.3.2018.

Bačić, Stjepan: „Iz Državnog arhiva N R H u Zagrebu“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 2, No. 1, (1959.), str. 554-556.

Bačić, Stjepan: „O razgraničenju stvarne nadležnosti između arhivskih ustanova u NR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 3, No. 1, (1960.a), str. 415-427.

Bačić, Stjepan: „Seminar za službenike vanjske arhivske službe arhivskih ustanova u NR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 3, No. 1, (1960.b), str. 544-548.

Bačić, Stjepan: „Popis arhivske i registraturne građe u Narodnoj Republici Hrvatskoj u godini 1959.“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 3, No. 1, (1960.c), str. str. 211-321.

Bačić, Stjepan: „O vođenju evidencije u arhivima“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 6, No. 1, (1963.), str. 250-267.

Bačić, Stjepan: „Evidentiranje arhivske građe izvan arhiva“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 10, No. 1, (1967.), str. 135-139.

Bačić, Stjepan: „O propisima za odabiranje i izlučivanje registraturne građe“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 15, No. 1, (1972.), str. 255-264.

Bačić, Stjepan: „Osvrt na akciju evidentiranja arhivske građe izvan arhiva u SR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 16, No. 1, (1973.), str. 361-373.

Bačić, Stjepan: „Vanjska arhivska služba u SR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 17-18, No. 1, (1975.), str. 401-408.

Bačić, Stjepan: „Potreba osnivanja registraturnih centara (međuarhiva)“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 19-20, No. 1, (1977.), str. 295-301.

Bačić, Stjepan: „Prilog provedbi novog zakona o zaštiti arhivske građe i arhivima“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 21-22, No. 1, (1979.), str. 331-338.

Heđbeli, Živana: „Hrvatsko arhivističko društvo 1954.-1999.“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. , No. 42, (1999.), str. 321-348.

- Hedbeli, Živana i Barbarić, Mihaela: „Otvaranje arhiva javnosti na primjeru recentne prakse Državnog arhiva u Zagrebu“, (2017.), u: *Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETROPERSPEKTIVA)*, str. 517-530.
- Glavina, Frano: „Konstituiranje, prva sjednica i plan rada Arhivskog savjeta Hrvatske“, Vol. 21-22, No. 1, (1979.), u: *Arhivski vjesnik*, str. 439-440.
- Ivanović, Jozo: „Arhivsko zakonodavstvo u Hrvatskoj: normativni optimizam“ (2017.), u: *Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETROPERSPEKTIVA)*, str. 9-23.
- Karaman, Igor: „Arhivist 1951.-1957“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 1, No. 1, (1958.), str. 548-552.
- Kolanović, Josip: „Osnovna načela i smjernice nacrtu novoga arhivskog zakona“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. , No. 37, (1994.), str. 49-61.
- Kolanović, Josip: „In memoriam prof. dr. Igor Karaman (1927-1995), u: *Arhivski vjesnik*, Vol. , No. 38, (1995.), str. 285-287.
- Kolanović, Josip: „Identitet arhivista: od zanimanja do profesije“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. , No. 40, (1997.), str. 7-14.
- Kolanović, Josip: „Autonomija arhivističke službe“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol., No. 42, (1999.), str. 29-42.
- Kolarević-Kovačić, Ružica: „Nastavni programi za obrazovanje arhivskih radnika u SR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 21-22, No. 1, (1979.), str. 441-450.
- Kuhar, Ivana: „Pravilnik o evidencijama u arhivima – iskustvo HDA 2002. – 2017.“, (2017.), u: *Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETROPERSPEKTIVA)*, str. 235-247.
- Kuk, Elizabeta: „Prikaz suvremenog pravnog uređenja zaštite privatnog arhivskog gradiva izvan arhiva“, (2017.), u: *Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETROPERSPEKTIVA)*, str. 147-163.
- Mučalo, Nataša: „Razvoj arhivske djelatnosti na šibenskom području“, u: *Arhivski vjesnik*, No. 59, (2016.), str. 55-76.

- Nemeth, Krešimir: „Prilog problemu organizacije arhivske službe u NR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 1, No. 1, (1958), str. 393-409.
- Nemeth, Krešimir: „Uputstvo o vođenju nekih evidencija arhivske građe i izradi naučno-informativnih pomagala“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 3, No. 1, (1960), str. 499-505.
- Pandžić, Miljenko: „In memoriam Krešimir Nemeth (1915.-2007.)“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 51, No. 1, (2008.), str. 569-589.
- Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske, sv. I., Hrvatski državni arhiv, Zagreb, (2006.)
- Rastić, Marijan: „O nekim problemima arhivske građe za povijest Hrvatske u razdoblju 1941-1945.“, u: *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 2-3, No. 3, (1971.), str. 139-148.
- Rastić, Marijan: „Preuzimanje građe u arhivsku ustanovu“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 29, No. 1, (1986.), str. 37-56.
- Rastić, Marijan: „Bernard Stulli i arhivsko zakonodavstvo“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 30, No. 1, (1987.), str. 23-29.
- Rastić, Marijan: „Provedbeni propisi i izrada obavijesnih pomagala“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol., No. 39, (1996.), str. 7-19.
- Rastić, Marijan: „Oblici izobrazbe arhivista u Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik* god. 40 (1997.), str. 43-55.
- Rastić, Marijan i Zatezalo, Đuro: „Dosadašnja nastojanja na razgraničenju arhivske građe između arhiva i njima srodnih institucija u SRH“, u: *Arhivski vjesnik*, No. 33, (1989.), str. 77-85.
- Rastić, Marijan i Rubčić, Darko: „Orijentacijska lista registraturne građe za općinske/gradske organe uprave“, u: *Arhivski vjesnik*, No. 36, (1993.), str. 23-58.
- Srebrnić, Ivan: „Rad Društva arhivskih radnika Hrvatske u razdoblju 1971-72.“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 15, No. 1, (1972.), str. 347-350.
- Stančić, Hrvoje: „Obrazovanje arhivista“, (2017.), u: *Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETROBERSPEKTIVA)*, str. 37-51.
- Stulli, Bernard: „Iz dosadašnjeg rada Arhivskog savjeta NR Hrvatske“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 1, No. 1, (1958), str. 580-583.

- Stulli, Bernard: „Rad arhivskog savjeta NR Hrvatske u 1958. godini“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 2, No. 1, (1959.), str. 552-554.
- Stulli, Bernard: „Zasjedanje Arhivskog savjeta NR Hrvatske 29. XII. 1959. godine“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 3, No. 1, (1960), str. 497-499
- Stulli, Bernard: „Arhivska služba i petogodišnji program naučno-istraživačkog rada u oblasti historije“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 4-5, No. 1, (1962.a), str. 360-372.
- Stulli, Bernard: „Rad arhivskog savjeta SR Hrvatske u 1961. i 1962 . godini“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 4-5, No. 1, (1962.b), str. 431-433.
- Stulli, Bernard: „Osvrt na rad Arhiva Hrvatske i njegove važnije neposredne zadatke“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 6, No. 1, (1963.), str. 277-289
- Stulli, Bernard: „Osnovni principi novog arhivskog zakonodavstva u SR Hrvatskoj“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 7-8, No. 1, (1965.), str. 341-372.
- Stulli, Bernard: „Nacrt koncepcije srednjoročnog plana razvitka arhivske djelatnosti u SR Hrvatskoj 1971-1975. godine“, Vol. 11-12, No. 1, (1969.), str. 355-381.
- Stulli, Bernard: „O valorizaciji i kategorizaciji arhivskog gradiva“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 13, No. 1, (1970.), str. 463-487.
- Stulli, Bernard: „Ustavna reforma i revizija arhivskog zakonodavstva SR Hrvatske“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 14, No. 1, (1971.), str. 289-304.
- Stulli, Bernard: „Kinoteka „U sastavu Arhiva Hrvatske“ u Zagrebu“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 19-20, No. 1, (1977.a), str. 355-356.
- Stulli, Bernard: „Osnove programa za izgradnju nove zgrade Arhiva Hrvatske u Zagrebu“,u: *Arhivski vjesnik* , Vol. 19-20, No. 1, (1977.b), str. 249-271.
- Stvaratelj, Nacionalni arhivski informacijski sustav:
http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_7931, pregledano 26.3.2018.
- Tadin, Ornata: „Specijalizirani arhivi“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. , No. 44, (2001.), str. 43-51.
- Vidmar, Josip: „Iz arhiva NR Hrvatske“, u: *Arhivski vjesnik*, Vol. 1, No. 1, (1958.), str. 588-590.
- Vojnović, Branko: „Godišnja skupština i savjetovanje Društva arhivskih radnika Hrvatske“, u: *Arhivski vjesnik* , Vol. 3, No. 1, (1960.), str. 539-544.

SAŽETAK

Radom je zahvaćena problematika razvoja arhivske službe u periodu poslije Drugog svjetskog rata u doba Narodne Republike Hrvatske, odnosno, Socijalističke Republike Hrvatske. Prikazan je razvoj i organiziranje arhivskih institucija na području cijele države te uspostava arhivskog zakonodavstva.

Ključne riječi: arhivistika, arhivska građa, arhivi, gradivo, NRH, razvoj, SFRJ, SRH, služba, vrednovanje, registraturno gradivo, zakon

Development of archival service in the Socialist Republic of Croatia

SUMMARY

This thesis covers the topic of development of archival service in the period after the World War II at the time of the National Republic of Croatia, i.e. the Socialist Republic of Croatia. The development and organization of archival institutions across the country and the establishment of archival legislation are presented.

Keywords: archival science, archival materials, archives, materials, National Republic of Croatia, development, Socialist Federative Republic of Yugoslavia, Socialist Republic of Croatia, service, appraisal, current records, the law